

รายงานการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ สำหรับ กลุ่มชาติพันธุ์

A Report on the study and Development of a Lifelong Ecosystem for Ethnic Groups

Ethnicity

รายงานการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์

โดย สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ

๓๗๑.๐๗๒ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา
ส ๖๙๑ ร รายงานการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์
กรุงเทพฯ : สกศ., ๒๕๖๘
๕๖ หน้า
ISBN (E-book) : ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๐-๕๔๗-๒

รายงานการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์

สิ่งพิมพ์ สกศ. อันดับที่ ๗/๒๕๖๘

ISBN (E-book) ๙๗๘-๖๑๖-๒๗๐-๕๔๗-๒

จำนวนพิมพ์ (E-book) -

จัดทำโดย กลุ่มพัฒนานโยบายด้านการมีส่วนร่วมและการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
 สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้
 สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
 ๙๙/๒๐ ถนนสุขุโขทัย แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพฯ ๑๐๓๐๐
 โทร. ๐ ๒๖๖๘ ๗๑๒๓ ต่อ ๒๕๑๓ (กรกมล), ๒๕๒๐ (สิริกานต์), ๒๕๒๑ (ภควดี)
 โทรสาร ๐ ๒๒๔๓ ๑๑๒๙
 Website: www.onec.go.th

สิ่งพิมพ์ สกศ.
อันดับที่ ๗/๒๕๖๘

คำนำ

รายงานการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของโครงการศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเปราะบางทางสังคม (กลุ่มชาติพันธุ์และกลุ่มความหลากหลายทางเพศ) ซึ่งโครงการดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายให้ผลผลิต/ผลจากการศึกษาวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ได้แก่ ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้/แนวทางการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเปราะบางทางสังคมเกิดการนำไปขยายผลและนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำและเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ที่ไม่ละเลยคนทุกกลุ่ม คนทุกกลุ่มสามารถเติบโตและเรียนรู้ได้อย่างเท่าเทียม พัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและความหลากหลายเฉพาะตน กลายเป็นกำลังสำคัญที่จะนำพาประเทศไทยก้าวข้าม “ความเหลื่อมล้ำสู่ความเสมอภาค” อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน

สำหรับกระบวนการวิจัยฯ ครั้งนี้ ใช้ทั้งการศึกษาเอกสาร การปรึกษาหารือผู้เชี่ยวชาญ และการเก็บข้อมูลจากพื้นที่ภาคสนามด้วยวิธีการเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สะท้อนสภาพปัญหาและศักยภาพของชุมชนชาติพันธุ์อย่างแท้จริง โดยมีหัวใจของการศึกษาวิจัยคือ การนำเสนอต้นแบบและข้อเสนอเชิงนโยบายที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ซึ่งครอบคลุมเสาหลักสำคัญทั้งสี่ประการ ได้แก่ การเรียนเพื่อรู้ (Learning to know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Learning to Live Together) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) และการเรียนรู้เพื่ออยู่รอด (Learn to Earn)

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ขอขอบคุณผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่าน ได้แก่ นายอภิรักษ์ ธรรมเสนา จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) รองศาสตราจารย์นฤมล อรุโณทัย จากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และนางฉัตรดา ขมะวรรณ มุกดาวิจิตร จากมิวเซียมสยาม ที่ให้ข้อชี้แนะซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัย ตลอดจนร่วมบริหารจัดการและลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ส่งผลให้การศึกษาวิจัยเป็นไปอย่างราบรื่นและบรรลุเป้าหมายของการศึกษาวิจัยที่วางไว้ ตลอดจนหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการให้ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงให้รายงานการศึกษา มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น สำนักงานฯ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการศึกษาวิจัยฯ จะเป็นฐานความรู้สำคัญที่จะช่วยให้ประเทศไทยสามารถสร้าง “สังคมแห่งการเรียนรู้” ที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลังได้อย่างแท้จริง

(รองศาสตราจารย์ประวีต เอราวรรณม์)

เลขาธิการสภาการศึกษา

บทสรุป

การศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้ที่ใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน และจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสม โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารและลงพื้นที่เก็บข้อมูลจาก ๓ ชุมชน ได้แก่ ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพฯ กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกลน-อูรักลาโว้ย จังหวัดพังงา-ภูเก็ต และกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จังหวัดลำพูน ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่า

ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์

ควรมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตควบคู่ไปกับการรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และเสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับยุคใหม่ ได้แก่ การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to Do) การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน (Learning to Live Together) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) และการเรียนรู้เพื่ออยู่รอด (Learn to Earn) รวมทั้งพื้นที่การเรียนรู้ควรตั้งอยู่บน ๒ หลักการสำคัญ ได้แก่ การจัดกิจกรรมและการให้บริการ

สำหรับองค์ประกอบของพื้นที่การเรียนรู้มักประกอบขึ้นจาก ๖ องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ แหล่งที่มาของความรู้ วิธีการจัดการเรียนรู้ สถานที่และสื่อการเรียนรู้ บุคคลและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การประเมินผลและติดตาม และการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ กระบวนการ/แนวทางการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ควรมุ่งไปสู่การส่งเสริมการบูรณาการวิถีชีวิตกับองค์ความรู้สมัยใหม่ เช่น การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ

การศึกษาความเป็นพลเมืองและสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้โดยใช้สถานที่ที่เป็นฐาน การเรียนรู้โดยการบริการ และการเรียนรู้จากการทำงาน นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์และแอปพลิเคชัน AI รวมถึงการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ร่วมกัน

อย่างไรก็ดี การจะพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ให้ยั่งยืนนั้น ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนที่หลากหลายทั้งปัจจัยส่วนบุคคล (เช่น แรงจูงใจและความสามารถในการเรียนรู้) ปัจจัยทางสังคม (เช่น การสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (เช่น ความพร้อมทางการเงิน) ปัจจัยทางเทคโนโลยี (เช่น การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์) และปัจจัยทางนโยบาย (เช่น การสนับสนุนจากภาครัฐ) ซึ่งการดำเนินการอย่างเป็นระบบนี้จะช่วยยกระดับพื้นที่การเรียนรู้ให้กลายเป็นศูนย์กลางสำคัญในการบูรณาการองค์ความรู้ระหว่างชุมชนและสถานศึกษา เพื่อลดอคติและสร้างความยุติธรรมทางการศึกษาสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ในที่สุด

สำหรับแนวโน้ม/ประเด็นการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบของกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๔ กลุ่ม พบว่า

๑. ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร เป็นกลุ่มที่มี ศักยภาพในการพัฒนาสูงที่สุด เนื่องจากมีความพร้อมในการฟื้นฟูและดำเนินการด้านวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยมีการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ทั้งในรูปแบบกายภาพ (ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง) และออนไลน์ (เพจอีเลิ้ง) จุดแข็งของชุมชนคือการมีเป้าหมายการเรียนรู้ที่ครอบคลุม การจัดกิจกรรมที่หลากหลาย (เช่น การใช้ศิลปะเปลี่ยนเมือง, เทศกาลภาพยนตร์นานาชาติ) และมีกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลาย อย่างไรก็ตามชุมชนยังสามารถพัฒนาเพิ่มเติมได้ในการเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับชีวิตประจำวันของคนในชุมชน การพัฒนาระบบวัดและประเมินผลที่เป็นรูปธรรม และการสนับสนุนอย่างเป็นระบบในมิติบุคคล เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และนโยบาย รวมถึงการเชื่อมโยงกับระบบการศึกษาในโรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม

๒. กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จังหวัดลำพูน เป็นกลุ่มที่มี ศักยภาพในการพัฒนาระดับรองลงมา เนื่องจากมีฐานทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น (เช่น ไโร้หม่นเวียน การปลูกกาแฟ) อีกทั้งมีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนอย่างเข้มแข็ง ซึ่งจุดแข็งของกลุ่ม คือ การมีพื้นที่ที่สามารถยกระดับเป็นศูนย์การเรียนรู้ได้ (ร้านกาแฟ Pa’Ka Coffee และโรงเรียนดอยช้างฯ) และมีกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อย่างไรก็ตาม ยังต้องมีการพัฒนาเพิ่มเติมในเรื่องของการบริหารจัดการและการเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างพื้นที่ร้านกาแฟและดอยสูงอย่างเป็นระบบ รวมถึงการนำองค์ความรู้สมัยใหม่และเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาชุมชน และการแสวงหาความร่วมมือจากภาคส่วนต่าง ๆ

๓. กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน จังหวัดพังงา เป็นกลุ่มที่ อยู่ในระหว่างการพัฒนา และต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกเพื่อดึงศักยภาพที่มีอยู่ออกมา โดยใช้พื้นที่ศูนย์ปฏิบัติการโครงการดำเนินงานตำบลยั้งยืนฯ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์เข้าไว้ด้วยกัน เช่น การประมงพื้นบ้าน การจักสาน และการทำอาหารท้องถิ่น จุดแข็ง คือ การจัดกิจกรรมที่เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง อย่างไรก็ตาม ชุมชนควรมีการพัฒนาเพิ่มเติมในด้านการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน การพัฒนาระบบการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกภายนอก การสร้างเครือข่าย และการทำงานร่วมกับสถานศึกษาเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ

๔. กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย จังหวัดภูเก็ต เป็นกลุ่มที่มี ศักยภาพในการพัฒนาน้อยที่สุด เนื่องจากมีความเปราะบางและต้องการการสนับสนุนอย่างเร่งด่วนในทุกมิติ อย่างไรก็ตาม กลุ่มนี้ยังมีองค์ความรู้และภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ เช่น การทำประมง การทำอวนจับปลา และการทำเครื่องแกง ในระยะแรกของการพัฒนาควรเน้นไปที่การหาแกนนำ การให้ความรู้เกี่ยวกับการจัดการองค์ความรู้ และการสร้างโครงสร้างการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบก่อน เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ในระยะต่อไป

ข้อเสนอเพื่อพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นข้อเสนอที่มาจากการวิเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การปรึกษาผู้เชี่ยวชาญ และข้อมูลจากการลงพื้นที่จริง โดยมีเป้าหมายหลักในการสร้างการศึกษาที่เคารพในอัตลักษณ์และวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน พร้อมทั้งบูรณาการเข้ากับความรู้สมัยใหม่ให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้

(๑) การปฏิรูปกลไกนโยบายสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ (Policy to Implementation)

(๑.๑) การกำหนดหน่วยงานเจ้าภาพและบูรณาการงบประมาณ โดยกำหนดให้กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงงบประมาณและทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อลดความซ้ำซ้อนและสร้างความเป็นเอกภาพในการสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์

(๑.๒) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่แบบยืดหยุ่น (Area-based Management) โดยดำเนินการยกเลิกนโยบายแบบรวมศูนย์สู่การบริหารที่ปรับตามบริบทเฉพาะของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม (Tailor-made Policy) ที่แบ่งตามลักษณะทางสังคม เช่น กลุ่มพื้นที่สูง กลุ่มในเขตเมือง เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและปัญหาที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค

(๑.๓) การคุ้มครองสิทธิและสถานะบุคคล โดยดำเนินการเชิงรุกในการแก้ปัญหาสถานะบุคคล เนื่องจากสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นต้นทางสำคัญที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ทักษะการศึกษา และการรับรองวิชาชีพในระดับที่สูงขึ้นได้

(๒) การยกระดับหลักสูตรและนิเวศการเรียนรู้สู่สากล (Global-Local Integration)

(๒.๑) หลักสูตรนิเวศการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมเชิงรุก โดยการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการระหว่างภาษาแม่และภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับทักษะศตวรรษที่ ๒๑ และทักษะการเป็นผู้ประกอบการ (เช่น การยกระดับผลผลิตกาแฟเข้าสู่มาตรฐานสากล) เพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถนำอัตลักษณ์ตนเองไปต่อยอดในตลาดแรงงานโลกได้จริง

(๒.๒) การสร้างศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิต (Learning Hubs) ด้วยการสนับสนุนและพัฒนาชุมชนต้นแบบให้เป็น “พื้นที่กลางทางพหุวัฒนธรรม” ที่เปลี่ยนจากสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในและคนนอก ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดนวัตกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและวิถีพหุวัฒนธรรม

(๒.๓) ระบบธนาคารหน่วยกิตและวิทยฐานะท้องถิ่น ด้วยการสร้างกลไกที่เอื้อให้สถานศึกษาสามารถรับรองความรู้และประสบการณ์จากปราชญ์ชาวบ้านหรือการเรียนรู้ในวิถีชุมชน ให้สามารถเทียบโอนเป็นวุฒิการศึกษาตามระดับได้

(๓) การสร้างฐานข้อมูลและระบบนิเวศความรู้ดิจิทัล (Digital Knowledge Assets)

(๓.๑) ฐานข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมแบบองค์รวม (Big Data) โดยดำเนินการจัดทำระบบข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมมิติประวัติศาสตร์ ผังเครือญาติ และคุณภาพชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

(๓.๒) การส่งเสริมการวิจัยเชิงลึกและต่อเนื่อง โดยมีการสนับสนุนงบประมาณวิจัยเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์รุ่นใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงนโยบายให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก

(๔) การสื่อสารเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างคุณค่าและลดอคติทางสังคม (Strategic Communication)

(๔.๑) การสื่อสารภาพลักษณ์เชิงบวก (Re-branding Ethnicity) โดยมีการสื่อสารเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านสื่อสมัยใหม่ในฐานะ “ผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมท้องถิ่น” เพื่อลบภาพจำที่ผูกติดกับความยากลำบากหรือปัญหาสิ่งเสพติดในอดีต

(๔.๒) เวทีสาธารณะและการมีส่วนร่วมสองทาง โดยดำเนินการจัดกิจกรรมที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน เช่น เทศกาลเรียนรู้วิถีธรรมชาติ หรือเวทีแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ลดความแปลกแยก และส่งเสริมความเสมอภาคในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	๑
บทสรุป	๒
บทนำ	๖
ที่มาและความสำคัญ	๖
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๗
นิยามศัพท์เฉพาะ	๗
ขอบเขตการวิจัย	๗
วิธีวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล	๙
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๐
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	๑๑
แนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life-Long Learning)	๑๑
แนวคิด พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education)	๑๓
แนวคิด ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)	๑๔
แนวคิด การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน	๑๗
แนวคิด ชนกลุ่มน้อย หรือ กลุ่มชาติพันธุ์	๒๑
งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง	๒๔
การเก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์	๒๙
การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนา “ชุมชนนางเลิ้ง จังหวัดกรุงเทพมหานคร”	๒๙
การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์	๓๒
“มอแกลน-มอแกน-อุรักลาโว้ย จังหวัดพังงา-ภูเก็ต”	
การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์	๓๗
“ปกากะญอ จังหวัดลำพูน”	
สรุปผล การศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์	๔๒
การศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์	๔๒
เป็นฐาน	
การจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับ	๕๓
กลุ่มชาติพันธุ์	
คณะผู้จัดทำ	๕๓

บทนำ

ที่มาและความสำคัญ

ประเทศไทยในฐานะส่วนหนึ่งของประชาคมโลก ได้รับผลกระทบและแรงผลักดันจากการประชุม World Conference on Human Rights ณ กรุงเวียนนา สาธารณรัฐออสเตรีย เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ซึ่งได้มีการรับรองปฏิญญาเวียนนาและแผนปฏิบัติการ (Vienna Declaration and Programme of Action) ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญด้านการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งย่อหน้าที่ ๗๑ ของปฏิญญาดังกล่าว ได้เสนอแนะให้แต่ละรัฐพิจารณาความจำเป็นในการจัดทำแผนสิทธิมนุษยชน เพื่อกำหนดวิธีการที่จะให้มีการปรับปรุง ส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนแก่ประชาชน ซึ่งปัจจุบันประเทศไทยกำลังอยู่ในช่วงการขับเคลื่อนแผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) โดยแผนฉบับนี้มีเป้าหมายสำคัญในการลดการละเมิดสิทธิมนุษยชนในทุกด้านและทุกกลุ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในภาพรวมของประเทศ ปกป้องคุ้มครองสิทธิของประชาชนโดยไม่เลือกปฏิบัติ คำนี้ถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ สร้างสังคมที่ตระหนักถึงการเคารพสิทธิมนุษยชน รวมถึงเป็นกรอบทิศทางให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้ในการดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การขับเคลื่อนแผนสิทธิมนุษยชน แผนยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๘๐ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ชาติด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ โดยมุ่งเน้นการวางรากฐานการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศอย่างเป็นระบบ เพื่อยกระดับคนในทุกมิติและทุกช่วงวัยให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพพร้อมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปข้างหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ โดยเน้นการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ ๒๑ การพัฒนาระบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เข้าถึงได้ทุกที่ทุกเวลา และการส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ครอบครัว และชุมชนในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ สร้างบรรทัดฐานที่ดีในสังคม และพัฒนาทักษะประชากรให้สอดคล้องกับ ความเปลี่ยนแปลงของโลกในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ แผนที่ ๑๒ การพัฒนา การเรียนรู้ ที่มุ่งให้คนไทยมีการศึกษาที่มีคุณภาพตามมาตรฐานสากล มีทักษะที่จำเป็นของโลกศตวรรษที่ ๒๑ และมีนิสัยใฝ่เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๓ (พ.ศ. ๒๕๖๖-๒๕๗๐) ในหมวดหมายที่ ๑๒ ได้กำหนดให้ประชาชนทุกกลุ่มเข้าถึงการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมี มาตรการจูงใจให้สถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ สร้างแหล่งเรียนรู้และพื้นที่สร้างสรรค์ที่มีคุณภาพ และทำที่สุด แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๗๙ ในยุทธศาสตร์ที่ ๓ ได้มุ่งพัฒนาศักยภาพคนทุกช่วงวัย เพื่อให้มี ทักษะ ความรู้ความสามารถ และสมรรถนะตามมาตรฐานและสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้ตามศักยภาพ

จากข้างต้น การจะพัฒนาศักยภาพมนุษย์ให้บรรลุเป้าหมายทั้งในระดับโลกและประเทศนั้น กลุ่มเปราะบางทางสังคมเป็นกลุ่มเป้าหมายหนึ่งที่ต้องให้ความสำคัญ ซึ่งบุคคลกลุ่มนี้มีศักยภาพและความสามารถที่ซ่อนอยู่จำนวนมาก ทว่ายังไม่ได้รับการส่งเสริมหรือพัฒนาอย่างเต็มที่อันเนื่องมาจากข้อจำกัดต่าง ๆ โดยสถาบันวิจัยประชากร และสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (๒๕๖๐) ได้จัดประเภทกลุ่มผู้มีความเปราะบางทางสังคมไว้ ได้แก่ เด็ก ผู้สูงอายุ ผู้หญิง คนเร่ร่อน/คนไร้บ้าน กลุ่มผู้มีความหลากหลายทางเพศ ผู้พิการทางกายและจิต คนที่มีปัญหาทางพฤติกรรม และการเรียน ชนกลุ่มน้อย กลุ่มชาติพันธุ์ คนที่มีปัญหาสถานะบุคคล คนไร้รัฐสัญชาติ คนพลัดถิ่น ผู้ต้องขัง ในทัณฑสถาน คนยากจน และแรงงานต่างด้าว ในขณะที่แผนสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๗๐) ได้วิเคราะห์สถานการณ์สิทธิมนุษยชนของประเทศไทยและจัดกลุ่มเรื่องที่จะต้องดำเนินการขับเคลื่อนตาม แผนสิทธิมนุษยชนออกเป็น ๕ ด้าน ๑๑ กลุ่ม ซึ่งกลุ่มบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศและกลุ่มบุคคลที่มีปัญหา

สถานะทางทะเบียนและกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นกลุ่มที่ ๗ และ ๘ ตามสาระสำคัญที่ถูกกำหนดไว้ในแผนสิทธิมนุษยชน แห่งชาติ ฉบับที่ ๕ ที่ประเทศไทยจะต้องดำเนินการ สำหรับการวิจัยครั้งนี้ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา มุ่งดำเนินการเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากในประเทศไทยพบกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนมากถึง ๖๐ กลุ่ม รวมจำนวน ประชากรประมาณ ๖.๑ ล้านคน คิดเป็นร้อยละ ๙.๒ ของประชากรทั้งประเทศ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๕) และจากการศึกษาเอกสารเบื้องต้นพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์เป็นกลุ่มที่ยังคงเผชิญกับปัญหาและความท้าทายหลาย ประการที่ส่งผลกระทบต่อโอกาสทางการศึกษาและคุณภาพชีวิตของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้อย่างมีนัยสำคัญ

ในปีงบประมาณ ๒๕๖๘ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา โดยสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนา การเรียนรู้ ได้มุ่งความสนใจไปที่การศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน รวมถึงการจัดทำข้อเสนอเพื่อพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ โดยสำนักงานฯ คาดหวังว่า ผลจากการศึกษาวิจัยฯ จะนำไปสู่การส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบท ช่วยลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ที่ไม่ละเลยคนทุกกลุ่ม ตลอดจนช่วยรักษาและฟื้นฟูมรดก ทางวัฒนธรรม หากมองในเชิงศักยภาพกลุ่มชาติพันธุ์ถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะช่วยเป็นส่วนหนึ่ง ของการพัฒนาสังคมและประเทศชาติได้อย่างภาคภูมิใจ มีโอกาสในการเติบโตพร้อมพัฒนาตนเองได้ตามศักยภาพและ ความหลากหลายเฉพาะตน กลายเป็นกำลังสำคัญที่จะนำพาประเทศไทยก้าวข้าม “ความเหลื่อมล้ำสู่ความเสมอภาค” เป็นการพัฒนาที่ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง อันจะนำไปสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืนอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์การวิจัย

๑. เพื่อศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน
๒. เพื่อจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์

นิยามศัพท์เฉพาะ

๑. **กลุ่มชาติพันธุ์** หมายถึง กลุ่มชนที่สมาชิกมีลักษณะร่วมกันทางวัฒนธรรมมีรูปแบบวิถีชีวิต ระบบความเชื่อ ภาษา พิธีกรรม จารีตประเพณี และประวัติศาสตร์ร่วมกัน และที่สำคัญมีชื่อเรียกเฉพาะของกลุ่มตนเอง (อภิรักษ์ ธรรมเสนา, ๒๕๖๗) ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้จะหมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ (จังหวัดลำพูน) กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย (จังหวัดภูเก็ต) กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกลน (จังหวัดพังงา) และชุมชนนางเลิ้ง (กรุงเทพมหานคร)

๒. **พื้นที่การเรียนรู้** หมายถึง “แหล่ง” หรือ “ที่รวม” ข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ สารสนเทศ กิจกรรมและ ประสบการณ์ต่าง ๆ ในชุมชนที่สนับสนุน ส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถหาความรู้และเรียนรู้ด้วยตนเองได้ตามอัธยาศัย การสร้างและพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ เกื้อหนุนให้บุคคลในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต มีการกระจายโอกาสทางการศึกษาที่ทั่วถึงภายใต้สิ่งที่มีอยู่ในสังคมรอบ ๆ ตัว โดยมุ่งหวังให้เกิดการเรียนรู้ จากประสบการณ์จริง การศึกษานอกระบบหรือการศึกษาอย่างไม่เป็นทางการที่ไม่เน้นการเรียนรู้เฉพาะในห้องเรียน

ขอบเขตการวิจัย

๑. กลุ่มเป้าหมายการวิจัย

จากการประชุมหารือร่วมกับผู้เชี่ยวชาญเพื่อเลือกกลุ่มเป้าหมายการวิจัย เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๘ เวลา ๐๙.๐๐ – ๑๔.๐๐ น. ประกอบด้วย (๑) นายอภิรักษ์ ธรรมเสนา จากศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) (๒) รศ.ดร.นฤมล อรุโณทัย จากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และ (๓) นางชัชวรา ขมะวรรณ มุกดาวิจิตร จากมิวเซียมสยาม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๓ ท่านเห็นร่วมกันให้แบ่งกลุ่มเป้าหมายการวิจัยออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

• **กลุ่มที่ ๑** เป็นกลุ่มที่วัฒนธรรมถูกกลืนกลาย และต้องการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรม ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในกรุงเทพฯ ชุมชนแถวบางลำพู นางเลิ้ง ถนนดินสอ ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

- ชุมชนนางเลิ้ง ชุมชนเก่าแก่บนพื้นที่รูปสามเหลี่ยมในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย มีผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้ามาอาศัยอยู่ ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน ชาวญวน ชาวมุสลิม ชาวคริสต์ และชาวมอญ และพัฒนาตัวเองจนกลายเป็นพื้นที่วัฒนธรรมและแหล่งความบันเทิงยอดนิยม ที่มีตั้งแต่วัง วัด คณะละครชาตรีอันโด่งดังระดับโลก ตลาด โรงหนัง ไปจนถึงช่องโศกณี

- ปัญหาการกลายเป็นเมืองส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนางเลิ้ง ทั้งวัฒนธรรมพื้นที่อื่นถูกนำมาผสมผสาน การเปลี่ยนแปลง/การพัฒนาเมืองที่อาจนำไปสู่การ “ถอนรากถอนโคน” ส่งผลให้ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา (อาหารอร่อย) สูญหายไปตลอดกาล ตลอดจนไม่ได้รับสวัสดิการ/การดูแล/ฟื้นฟูจากภาครัฐที่เหมาะสม ไม่ได้รับการพัฒนาเทียบเท่าชุมชนอื่น ๆ อาทิ อาชีพ หรือ ความสะอาดไม่ได้เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจจากรัฐบาล/คนภายนอกกว่ามีความเป็นอยู่อย่างไร

- จุดแข็งของชุมชนนางเลิ้ง คือ มีผู้นำชุมชน (แม่แดง - น้ามนต์) ที่ลุกขึ้นมาพัฒนาให้ชุมชนกลายเป็นต้นแบบ ทำให้สิ่งที่มีอยู่ไม่หายไปและพัฒนาต่อยอด รวมถึงมีโอกาสเดินทางไปต่อได้ในทิศทางของการเพิ่มมูลค่าทางวัฒนธรรม (Soft Power) นั่นคือ ละครชาตรี ที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากเพลงและท่าทางประกอบสามารถพัฒนาให้เข้าถึงผู้คนหลายกลุ่ม นอกจากนี้ ยังมีการออกแบบกิจกรรมเดินสำรวจชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจและเกิดฐานข้อมูลในชุมชนนางเลิ้งอีกด้วย

• **กลุ่มที่ ๒** เป็นกลุ่มที่ขาดการสนับสนุน การเสริมแรง การดึงศักยภาพที่มีอยู่ออกมาให้สามารถเพื่อสร้างผลกระทบอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง ได้แก่ กลุ่มมอแกน-มอแกลน จังหวัดพังงา-ภูเก็ต ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

- ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานบริเวณชายฝั่งในจังหวัดพังงา ภูเก็ต และระนอง ปัจจุบันชาวมอแกนบางส่วนหันไปเป็นแรงงานในการประมงพาณิชย์และรับจ้างทั่วไปในโรงแรมและรีสอร์ท เนื่องจากพื้นที่ทำกินในทะเลถูกประกาศเป็นพื้นที่อนุรักษ์ รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติลดลงจากการประมงเชิงพาณิชย์

- ปัญหาที่พบมีหลายเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ภูมิปัญญา และวัฒนธรรม อาทิ (๑) ปัญหาการไร้สัญชาติ ทำให้ขาดสิทธิขั้นพื้นฐานหลายอย่าง (๒) ปัญหาการขาดความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และพื้นที่ทำมาหากินจำกัดลง (๓) ปัญหาความไม่เข้าใจ ไม่เห็นคุณค่าในวิถีวัฒนธรรมทำให้เกิดการถูกดูแคลน เอร็ดเอาเปรียบ หรือไม่ได้รับความใส่ใจ (๔) ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมอย่างรวดเร็ว เกิดการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ เข้ามาอย่างรวดเร็ว โดยไม่ได้กลั่นกรอง วัฒนธรรมบริโภคนิยมได้เข้ามาแทนที่วัฒนธรรมดั้งเดิม

- มีกลุ่มมอแกน พาเที่ยว ที่สามารถพัฒนาและต่อยอดให้เกิดความยั่งยืนได้

• **กลุ่มที่ ๓** เป็นกลุ่มที่มีความเปราะบางในเกือบทุกมิติ และต้องการการสนับสนุนจากทุกหน่วย ได้แก่ กลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ย ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

- กลุ่มชาติพันธุ์อูรักลาโว้ย เป็นคนดั้งเดิมกลุ่มหนึ่งของมลายูที่ยังเหลืออยู่ ปัจจุบันมีการตั้งถิ่นฐานเป็นหลักแหล่งในพื้นที่จังหวัดสตูล กระบี่ และภูเก็ต แผ่นดินแห่งแรกที่ชาวอูรักลาโว้ยจลหลักปักฐานอยู่บริเวณ “ซาตึก” หรือเกาะลันตา ก่อนที่จะแยกย้ายขยายถิ่นฐานไปยังพื้นที่อื่น ๆ เกาะลันตาจึงเปรียบเสมือนเมืองศูนย์กลางของชาวอูรักลาโว้ย คนกลุ่มนี้มีวิถีชีวิตผูกพันกับท้องทะเล ด้วยการใช้องค์ความรู้ภูมิปัญญาวัฒนธรรมในการใช้ประโยชน์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน นอกจากนี้ยังมีพิธีกรรมสำคัญ คือ พิธีลอยเรือปลาจึก เพื่อสะเดาะเคราะห์และส่งวิญญาณบรรพบุรุษกลับไปยัง “ขุนงูมิริย” ซึ่งเชื่อว่าเป็นดินแดนบ้านเกิด

- ปัจจุบันพบปัญหาการสูญเสียสิทธิในที่ดินและทรัพยากร การถูกกีดกันจากธุรกิจท่องเที่ยวทำให้ต้องตกงานและมีรายได้น้อย ความไม่มั่นคงทางอาชีพ เพราะวิถีชีวิตดั้งเดิมถูกคุกคามจากการท่องเที่ยว และปัญหาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ระบบสาธารณสุขโรคและเส้นทางการศึกษาที่เข้าไม่ถึงอย่างทั่วถึง เป็นต้น

๒. ประเด็นการวิจัย แบ่งตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

๒.๑ การศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน มีประเด็นการวิจัย ประกอบด้วย (๑) จุดมุ่งหมายของพื้นที่การเรียนรู้ ได้แก่ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน รวมถึงการแก้ปัญหาและตอบความต้องการจำเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์ (๒) องค์ประกอบของพื้นที่การเรียนรู้ ได้แก่ ขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ กระบวนการ/แนวทางจัดการเรียนรู้ การจัดพื้นที่การเรียนรู้ คน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และ (๓) การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ ได้แก่ ด้านงบประมาณ ด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาบุคลากร ด้านเครือข่าย ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ

๒.๒ การจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีการพิจารณาให้ครอบคลุมข้อเสนอซึ่งมาจากงานวิจัยก่อนหน้า (การศึกษาและพัฒนาแนวทางการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มเปราะบางทางสังคม, ๒๕๖๗) การหารือผู้เชี่ยวชาญ/ที่ปรึกษาโครงการ และการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม

๓. ระยะเวลาการวิจัย ระหว่างเดือนตุลาคม ๒๕๖๗ – กันยายน ๒๕๖๘

วิธีการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน ดำเนินการในช่วงเดือนตุลาคม ๒๕๖๗ - กันยายน ๒๕๖๘ ด้วยวิธีการ/กระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพเป็นหลัก มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

๑. การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ การเรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ เป็นต้น เพื่อกำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย

๒. การปรึกษาหารือผู้เชี่ยวชาญ/ที่ปรึกษาโครงการ จำนวน ๒ ครั้ง โดยครั้งที่ ๑ เมื่อวันที่ ๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๗ เป็นการประชุมหารือวางแผนและออกแบบกระบวนการวิจัย และครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๑๘ มีนาคม ๒๕๖๘ เป็นการประชุมเพื่อเลือกกลุ่มเป้าหมาย กำหนดประเด็นการศึกษา และกำหนดการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ

๓. การลงพื้นที่ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ/ที่ปรึกษาโครงการ จำนวน ๔ ครั้ง โดยครั้งที่ ๑ ระหว่างวันที่ ๒๕ - ๒๗ มกราคม ๒๕๖๘ ณ จังหวัดกระบี่ เพื่อเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย และครั้งที่ ๒ - ๔ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย ณ ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร (วันจันทร์ที่ ๒๑ เมษายน ๒๕๖๘) จังหวัดพังงา (วันที่ ๑๙-๒๑ พฤษภาคม ๒๕๖๘) และจังหวัดลำพูน (วันที่ ๒๖-๒๘ พฤษภาคม ๒๕๖๘) ตามลำดับ

สำหรับการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ใช้วิธีการเชิงคุณภาพ อาทิ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เป็นต้น โดยมีตัวอย่าง/ประเด็นในการเก็บรวบรวมข้อมูลเบื้องต้น ดังนี้

• **กลุ่ม ๑** ได้แก่ (๑) สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้/ ปัญหาที่กลุ่มพบเจอ (๒) หลักสูตรท้องถิ่น การจัดการศึกษา/การเรียนรู้/การถ่ายทอดความรู้เฉพาะกลุ่ม การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ (รวมทุกอย่าง คน เทคโนโลยี ภูมิปัญญา สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ) ที่สนับสนุนการศึกษาหรือการเรียนรู้ของกลุ่ม (๓) แนวทาง/วิธีการฟื้นฟู/รักษาภูมิปัญญา/วัฒนธรรมของกลุ่ม (๔) ความสำเร็จ/ความพยายามในการขับเคลื่อน

ประเด็นชาติพันธุ์/ถอดบทเรียนความสำเร็จในการพัฒนา (ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย keypersons...) (๕) ข้อเสนอเชิงนโยบาย/แนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสม ข้อเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

• **กลุ่ม ๒** ได้แก่ (๑) สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้/ ปัญหาที่กลุ่มพบเจอ (๒) ถอดบทเรียนรูปแบบการดำเนินงานการจัดการเรียนรู้/วิธีการจัดการศึกษา จากศูนย์การเรียนรู้/แหล่งเรียนรู้/วิสาหกิจชุมชนที่กลุ่มขับเคลื่อน/พื้นที่การเรียนรู้อื่น ๆ (๓) การสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (รวมถึงข้อเสนอเพื่อพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้/ระบบนิเวศการเรียนรู้) และ (๔) ข้อเสนอเชิงนโยบาย/แนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสม ข้อเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

• **กลุ่ม ๓** ได้แก่ (๑) สภาพปัจจุบันของการจัดการศึกษาและการเรียนรู้/ ปัญหาที่กลุ่มพบเจอ (๒) แนวทาง/วิธีการจัดการความรู้/รักษาภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ให้คงอยู่ (๓) การสนับสนุนจากกระทรวงศึกษาธิการ และทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง (๔) ข้อเสนอเชิงนโยบาย/แนวทางการจัดการศึกษาที่เหมาะสม ข้อเสนอต่อกระทรวงศึกษาธิการ หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

๔. การวิเคราะห์และสรุปผลการเก็บรวบรวมข้อมูล ด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การหาหรือผู้เชี่ยวชาญ และการลงพื้นที่ จากนั้นถอดความ สรุปผลตามประเด็นการศึกษา และจัดทำ (ร่าง) รายงานการศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน

๕. การพิจารณา (ร่าง) รายงานการศึกษา โดยดำเนินการจัดส่ง (ร่าง) รายงานการศึกษา ไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญ/ที่ปรึกษาโครงการ เพื่อรับฟังข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะในการพัฒนาและปรับปรุงรายงานการศึกษา ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

๗. การนำเสนอผลการศึกษา ต่อสาธารณชนในช่องทางต่าง ๆ ของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

(๑) ข้อมูลต่าง ๆ รวมทั้งผลจากการศึกษาวิจัยจะนำไปสู่การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้/พื้นที่การเรียนรู้/แหล่งการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐานในทุกพื้นที่ของประเทศ เพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการพัฒนาเป็นกำลังสำคัญของการพัฒนาประเทศจากฐานทุนของภูมิปัญญากลุ่มตนเอง

(๒) หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมส่งเสริมการเรียนรู้ กระทรวงวัฒนธรรม สามารถนำต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้ที่ขับเคลื่อนด้วยภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไปใช้เป็นตัวอย่างในการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์อื่นทั่วประเทศ

(๓) กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องในทุกระดับและประเภท องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตลอดจนหน่วยงานที่ดำเนินการเกี่ยวกับการจัดและพัฒนาศูนย์การเรียนรู้และแหล่งเรียนรู้ในพื้นที่ เป็นต้น สามารถนำข้อมูลและองค์ความรู้จากการศึกษาวิจัยไปใช้ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพชีวิต คุณภาพการศึกษาให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ทั่วประเทศ

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education) ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) การเรียนรู้บนฐานชุมชน (Community-Based Learning) พื้นที่การเรียนรู้ (Learning Space) และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ ข้อมูลทั่วไป กฎหมาย และตัวอย่างการจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ในต่างประเทศ เป็นฐานในการศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้ รวมถึงจัดทำข้อเสนอเพื่อพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

แนวคิด การเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)

การเรียนรู้ตลอดชีวิต เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ทั้งหมดของแต่ละบุคคลที่เกิดขึ้นตั้งแต่แรกเกิดจนถึงตาย เกิดจากการผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยที่มีรูปแบบหลากหลายและมีความต่อเนื่องในชีวิต (มุสตี กลิ่นเกสร, ๒๕๖๒) โดยการเรียนรู้ตลอดชีวิตประกอบขึ้นจาก ๔ เสาหลัก (คณะกรรมการการศึกษาแห่งสหประชาชาติ, ๒๕๔๖) ๕ ปัจจัย และ ๕ แนวทางในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (อภิรักษ์ ธรรมเสนา, ๒๕๖๓) ดังนี้

๔ เสาหลักของการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

๑) Learning to know “การเรียนรู้เพื่อรู้” เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนากระบวนการคิด กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้ และวิธีการเรียนรู้ของผู้เรียน เพื่อให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต โดยกระบวนการเรียนรู้จะเน้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด ผสมผสานกับสภาพจริงและประสบการณ์ในการปฏิบัติ

๒) Learning to do “การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง” เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาความสามารถและความชำนาญรวมทั้งสมรรถนะทางด้านวิชาชีพ สามารถปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ ปรับประยุกต์องค์ความรู้ ไปสู่ การปฏิบัติงานและอาชีพได้อย่างเหมาะสม โดยกระบวนการเรียนการสอนมีการบูรณาการระหว่างความรู้ ภาคนทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติงานที่เน้นประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม

๓) Learning to live together “การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น” เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มีความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน แก้ปัญหาการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เคารพสิทธิและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ และเข้าใจความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของแต่ละบุคคลในสังคม

๔) Learning to be “การเรียนรู้เพื่อชีวิต” เป็นการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกด้านทั้งจิตใจและร่างกาย สติปัญญา ให้ความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ภาษา และวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ ที่สมบูรณ์ มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม ศิลธรรม สามารถปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของตน เข้าใจตนเองและผู้อื่น

๕ ปัจจัยหลักที่ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

๑) ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ (๑.๑) แรงจูงใจ (motivation) ทั้งภายใน (intrinsic motivation) และภายนอก (extrinsic motivation) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้บุคคลสนใจเรียนรู้ (๑.๒) ความสามารถในการเรียนรู้ (learning ability) ที่ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ เช่น สติปัญญา ความพร้อมทางกายภาพ และสุขภาพจิต (๑.๓) การจัดการเวลา (time management) บุคคลที่สามารถจัดการเวลาได้ดีมักสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้อย่างต่อเนื่อง

๒) ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ (๒.๑) การสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชนที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ โดยสามารถช่วยสร้างแรงสนับสนุนให้ผู้เรียนได้พัฒนาอย่างเต็มที่ (๒.๒) เครือข่ายสังคม (social networks) การเรียนรู้มักเกิดขึ้นในบริบทของเครือข่ายที่ช่วยสนับสนุนการแบ่งปันความรู้และทรัพยากร (๒.๓) วัฒนธรรมการเรียนรู้ (learning culture) สังคมที่ส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้จะสร้างแรงจูงใจและโอกาสให้ผู้คนพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง

๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ (๓.๑) ความพร้อมทางการเงิน (Financial Resources) ทรัพยากรทางการเงินที่เพียงพอช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงแหล่งการเรียนรู้และเทคโนโลยีได้ง่ายขึ้น (๓.๒) ต้นทุนการศึกษา (Cost of Education) การลดต้นทุนการศึกษา เช่น การให้ทุนสนับสนุนหรือการจัดโปรแกรมการเรียนรู้ออนไลน์ฟรีสามารถกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้มากขึ้น

๔) ปัจจัยทางเทคโนโลยี ได้แก่ (๔.๑) การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์เทคโนโลยี ซึ่งช่วยเพิ่มความสะดวกในการเรียนรู้ เช่น การเรียนรู้ออนไลน์และการเข้าถึงแหล่งข้อมูลดิจิทัล (๔.๒) การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (Educational Technology) เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับผู้ใช้ เช่น แอปพลิเคชันการเรียนรู้ AI และแพลตฟอร์ม MOOCs ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต

๕) ปัจจัยทางนโยบาย ได้แก่ (๕.๑) นโยบายการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong Learning Policies) รัฐบาลและองค์กรการศึกษาที่จัดทำนโยบายและโครงการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตมีบทบาทสำคัญในการสร้างโอกาสให้กับประชาชน (๕.๒) โครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษา (Educational Infrastructure) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ห้องสมุด สถาบันการเรียนรู้ และแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยเพิ่มความพร้อมในการเรียนรู้

๕ แนวทางสำคัญในการจัดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ได้แก่

๑) การพัฒนาระบบการเรียนรู้ออนไลน์ โดยสร้างแพลตฟอร์มที่เป็นมิตรและเข้าถึงได้ง่าย เช่น การจัดคอร์สออนไลน์ฟรีหรือแบบเปิด (MOOCs)

๒) การส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ ด้วยการรณรงค์ให้เห็นความสำคัญของการเรียนรู้ในทุกช่วงวัย เช่น การสร้างกิจกรรมชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้

๓) การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา โดยพัฒนาเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้ได้ทุกที่ เช่น แอปพลิเคชันมือถือและโปรแกรม AI

๔) การสนับสนุนทางการเงิน โดยจัดสรรทุนการศึกษาและลดค่าใช้จ่ายในการเรียนรู้ เพื่อสร้างโอกาสให้กับกลุ่มผู้มีรายได้น้อย

๕) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ โดยสนับสนุนการจัดตั้งกลุ่มหรือชุมชนการเรียนรู้ในท้องถิ่น เช่น ชมรมหนังสือ หรือกลุ่มศึกษาด้านอาชีพ

นอกจากนี้ การเรียนรู้ตลอดชีวิตมักเกี่ยวเนื่องและเชื่อมโยงกับ “สังคมแห่งการเรียนรู้” เนื่องจากการเรียนรู้ตลอดชีวิตจะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริงผ่านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และในขณะเดียวกันสังคมแห่งการเรียนรู้จะสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อสมาชิกในสังคมมีทัศนคติและพฤติกรรมของผู้เรียนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดย “สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต” หมายถึง สังคมที่ประชาชนมีนิสัยรักการเรียนรู้ ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยสามารถเรียนรู้จากประสบการณ์หลากหลาย และนำความรู้ไปใช้พัฒนาตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคมอย่างมีประสิทธิภาพ มีกระบวนการส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านเทคโนโลยี สื่อ และแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้อย่างทั่วถึง ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทั้งจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและองค์ความรู้สมัยใหม่ มีระบบจัดการความรู้ที่ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม และเน้นการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างรอบด้านเพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพและมีความสุข

สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตมักอาศัยองค์ประกอบทั้งเชิงโครงสร้างทางสังคมและเชิงระบบหรือสถาบันสำคัญของสังคม ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก ได้แก่ บุคคลแห่งการเรียนรู้หรือผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต ผู้จัดการการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ องค์ความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ บรรยากาศการเรียนรู้ เครือข่ายการเรียนรู้ การจัดการความรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และองค์ประกอบเสริม ได้แก่ วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระบบความผูกพันใกล้ชิด เป้าหมายการพัฒนา ความพร้อมด้านระบบสาธารณสุขโลก การออกแบบชุมชน ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบการประกันสิทธิการเรียนรู้ การสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น (อภิวัฒน์ ธรรมเสนา, ๒๕๖๗)

แนวคิด พหุวัฒนธรรมศึกษา (Multicultural Education)

แนวคิด “พหุวัฒนธรรมศึกษา” (Multicultural Education) เป็นแนวคิดทางการศึกษาที่มุ่งส่งเสริมความเข้าใจ ความเคารพ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของผู้คนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวิถีชีวิต โดยมีรากฐานทางประวัติศาสตร์และพัฒนาการมาจากบริบทสังคมที่เผชิญกับความเหลื่อมล้ำ ความไม่เท่าเทียม และการเลือกปฏิบัติ ซึ่งผู้บุกเบิกแนวคิดพหุวัฒนธรรมศึกษา คือ James A. Banks (๒๐๐๔) ได้นิยามพหุวัฒนธรรมศึกษา หมายถึง การปฏิรูปการศึกษาและกระบวนการที่มีเป้าหมายเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมให้กับนักเรียนจากหลากหลายเชื้อชาติ ชาติพันธุ์ ชนชั้น และวัฒนธรรม การส่งเสริมความเข้าใจในความหลากหลายทางวัฒนธรรม สนับสนุนความอดกลั้น และส่งเสริมความเป็นปึกแผ่นทางสังคมและสันติภาพ (UNESCO, ๒๐๐๖) สามารถสรุปได้ใน ๔ มิติ ดังนี้

๑) เป็นขบวนการที่มุ่งไปสู่ความเสมอภาคในโอกาสทางการศึกษาของกลุ่มอัตลักษณ์ต่าง ๆ โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยและกลุ่มผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยมุ่งที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทั้งหมดของโรงเรียน ซึ่งหมายรวมถึงทัศนคติและความคาดหวังของครูด้วย

๒) เป็นแนวทางหลักสูตรเพื่อพัฒนาความรู้และความเข้าใจเรื่องความแตกต่างทางวัฒนธรรม

๓) เป็นกระบวนการที่ทำให้บุคคลกลายเป็นผู้มีลักษณะพหุวัฒนธรรมและความสามารถในการมองเห็น ประเมิน เชื้อถือและกระทำได้หลากหลายทางเลือก

๔) เป็นพันธกิจที่จะต่อสู้กับลัทธิชาตินิยม เพศนิยม และทุกรูปแบบของอคติและการเลือกปฏิบัติ โดยการพัฒนาความเข้าใจ ทัศนคติ และทักษะด้านปฏิบัติการทางสังคมที่เหมาะสม

นอกจากการศึกษาพหุวัฒนธรรมมีเป้าหมายเพื่อสร้างโอกาสทางการศึกษาที่เท่าเทียมแล้ว ยังเป็นการศึกษาที่ช่วยให้แต่ละคนเข้าใจตนเองโดยมองตนเองจากมุมมองของวัฒนธรรมอื่นด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นการศึกษาที่ช่วยเสริมสร้างให้แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์เกิดความคุ้นเคยกับวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นว่ามีความหมายและเหตุผลเช่นเดียวกับวัฒนธรรมของตนเอง ด้วยเหตุนี้ โรงเรียนจึงต้องจัดสภาพแวดล้อมทั้งหมดให้เอื้อต่อการเรียนรู้ในลักษณะนี้ โดย James Banks (๒๐๐๑) ได้กล่าวถึงรูปแบบ/แนวทางการจัดการศึกษาพหุวัฒนธรรมไว้ ๕ รูปแบบ/แนวทาง (อภิวัฒน์ ธรรมเสนา, ๒๕๖๗) ดังนี้

๑) Content Integration “การบูรณาการเนื้อหาวัฒนธรรมของนักเรียนเข้าไปในวิชาต่าง ๆ” เป็นการนำเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมของนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ มาสอดแทรก (เรื่องราวเกี่ยวกับชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา ขนบธรรมเนียม ประเพณี วิถีชีวิต งานศิลปะ สถาปัตยกรรมของนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ) บูรณาการในเนื้อหาเดิมที่กำลังสอนอยู่

๒) Knowledge Construction Process “การสร้างความรู้ใหม่” เป็นกระบวนการที่นักเรียนได้เรียนรู้และตระหนักว่า ความรู้ที่เรียนรู้มานั้นอาจถูกสร้างขึ้นจากมุมมองหรืออคติของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง และควรพิจารณา

วิพากษ์ได้ ซึ่งครูจะเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้บอกความรู้สู่การจัดการกิจกรรมการเรียนการสอนที่กระตุ้นให้นักเรียนได้ใช้ความคิดเชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบและตัดสินใจผ่านกิจกรรมต่าง ๆ

๓) Prejudice Reduction “การลดอคติ” เป็นการอย่างไรให้สถานศึกษาและครูปลูกฝังทัศนคติต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรมในทางบวก และปลูกฝังค่านิยมประชาธิปไตยที่เคารพในความแตกต่างหลากหลาย โดยครูจัดสภาพแวดล้อมที่ (๑) ให้การเสริมแรงทางบวกแก่นักเรียนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ (๒) ให้นักเรียนรับรู้ เข้าใจถึงความแตกต่างทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในห้องเรียนและสังคม (๓) ปรับเปลี่ยนเนื้อหาหลักสูตรให้เอื้อต่อการส่งเสริมการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรม (๔) ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นความร่วมมือมากกว่าการแข่งขันและเปิดโอกาสให้นักเรียนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ติดต่อสัมพันธ์กัน

๔) Equity Pedagogy “การสอนที่ยึดหลักความยุติธรรม” ที่มุ่งเน้นให้ครูปรับวิธีการสอนที่จะเอื้ออำนวยสนับสนุนให้นักเรียนทุกกลุ่มชาติพันธุ์ในชั้นเรียน มีโอกาสประสบความสำเร็จในการเรียนเท่าเทียมกัน ส่งเสริมให้นักเรียนจากกลุ่มต่าง ๆ เข้าร่วมกิจกรรมที่จัดขึ้นในชั้นเรียนและในโรงเรียนอย่างทั่วถึง

๕) Empowering School Culture and Social Structure “การปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียน” ที่เน้นการปรับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนให้เหมาะสมกับนักเรียนกลุ่มต่าง ๆ ให้เกิดความเสมอภาค ผู้ปกครองมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ การสร้างบรรยากาศของความร่วมมือ การปรับรูปแบบการสื่อสารที่เอื้อต่อสมาชิกทุกคนในโรงเรียน ปรับหลักสูตรการสอน กิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อเสริมพัฒนาการของนักเรียนทุกกลุ่ม

สำหรับประเทศไทยมีนักเรียนที่มีภูมิหลังมาจากเขตวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แต่ไม่เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรม เนื่องจากหลักสูตรแกนกลางได้กำหนดรายละเอียดของเนื้อหาการเรียนการสอนไว้แล้ว ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเรื่องความรู้และทักษะของการเป็นพลเมืองที่ดีแห่งรัฐชาติมากกว่าเพื่อเป็นสมาชิกที่ดีของชุมชนและท้องถิ่น อีกทั้งกระบวนการพัฒนาหลักสูตรการศึกษาของไทยตั้งแต่อดีตมีลักษณะเน้นกระบวนการจากบนสู่ล่าง (top-down process) มากกว่าการเอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้บุคลากรทางการศึกษาส่วนใหญ่คุ้นเคยกับการทำตามคำสั่งมากกว่าการคิดริเริ่มอะไรใหม่ ๆ จากรากฐานขึ้นมา นอกจากนี้ยังเกิดกระบวนการสร้างมายาคติทางชาติพันธุ์ (Ethnic Myth) ซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นจากภาครัฐ อาทิ การเชื่อมโยงชาวเขากับเรื่องยาเสพติด การตัดไม้ทำลายป่า และการอพยพเข้าประเทศอันแสดงถึงการเป็น “คนอื่น” ที่ค่อย ๆ ซึมซับเข้าสู่สำนักสาธารณะ ดังเห็นได้จากตำราเรียนในสถานศึกษาระดับต่าง ๆ ที่นำเสนอเนื้อหาที่เต็มไปด้วยมายาคติทางชาติพันธุ์ ตลอดจนการสร้างและผลิตซ้ำอคติทางชาติพันธุ์อย่างต่อเนื่อง และนำไปสู่พฤติกรรมที่เป็นทางเลือกปฏิบัติทางชาติพันธุ์ ตลอดจนการเลือกปฏิบัติทางสังคมที่มีอยู่ทั่วไปจนกลายเป็นเรื่องปกติ อาทิ การเลือกปฏิบัติต่อคนพิการ ซึ่งสถานศึกษาระดับอุดมศึกษาจำนวนมากไม่ได้เตรียมสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่คนพิการที่เป็นผู้พิการที่ต้องนั่งรถเข็น เป็นต้น (อภิณันท์ ธรรมเสนา, ๒๕๖๗)

แนวคิด ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem)

แนวคิด ระบบนิเวศการเรียนรู้ (Learning Ecosystem) มีรากฐานมาจากทฤษฎีระบบนิเวศทางพัฒนาการมนุษย์ (Ecological Systems Theory) ของ ยูรี บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Urie Bronfenbrenner) ที่เชื่อว่า สภาพแวดล้อมที่เราเติบโตส่งผลกระทบต่อทุกกระนาบของชีวิต และได้ตั้งข้อสังเกตว่า วิธีการของเด็กจะเปลี่ยนไปตามบริบทที่พวกเขาเติบโตขึ้น โดยเชื่อว่า ในทุกสังคมจะมีชุดของสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อเด็กในฐานะระบบที่เกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างปัจเจกบุคคลที่อาศัยอยู่ในระบบและความสัมพันธ์ในลักษณะ

การพึ่งพิงกันระหว่างสมาชิก หรือ องค์ประกอบของระบบ หากส่วนใดส่วนหนึ่งของระบบเกิดการเปลี่ยนแปลงก็จะกระทบต่อส่วนอื่น ๆ ของระบบด้วยเช่นกัน ซึ่งระบบที่ Bronfenbrenner กล่าวถึงสามารถสรุปได้ดังนี้

๑) ระบบเล็ก (Microsystem) เป็นระบบที่อยู่รอบตัวบุคคล อาจเป็นหน่วยเดี่ยว/กลุ่ม เป็นสิ่งที่บุคคลจะต้องมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิด มีการติดต่อโดยตรงระหว่างกัน เช่น ครอบครัวที่อยู่ด้วยกัน เพื่อนข้างบ้าน เพื่อนที่โรงเรียน โรงพยาบาล/สถานพยาบาลที่เคยเข้าไปรับการรักษา แม้กระทั่งวัด โบสถ์ มัสยิดที่ไปร่วมทำกิจกรรมทางศาสนา ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นล้วนมีส่วนในการพัฒนาพฤติกรรม บทบาท และความนึกคิดของผู้เรียน

๒) ระบบระหว่างกลาง (Mesosystem) เป็นระบบที่อยู่ร่วมกับระบบเล็กที่แสดงผ่านความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยและกลุ่มต่าง ๆ ภายในระบบเล็กหนึ่ง ๆ และเชื่อมต่อกับระบบเล็กต่าง ๆ เช่น ระหว่างครอบครัวกับครู ระหว่างเพื่อนของเด็กและครอบครัวของเด็ก ด้วยกระบวนการนี้ ความสัมพันธ์ของผู้ปกครองกับครูจะส่งผลกระทบต่อเด็ก ปฏิสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่และครูของเด็ก หรือระหว่างเพื่อนในโรงเรียนและเพื่อนอื่น ๆ รวมถึงญาติ ๆ อีกด้วย ระบบนี้มีความพึ่งพิงอิงอาศัยระหว่างกัน เชื่อมต่อถึงกันและกัน มีอิทธิพลต่อกัน เช่น หากผู้ปกครองและครูเข้ากันได้ดี อาจจะส่งผลที่ดีต่อพัฒนาการของเด็ก เป็นต้น

๓) ระบบภายนอก (Exosystem) เป็นระบบที่ไม่ได้มีผลโดยตรง แต่ส่งผลโดยอ้อมต่อเด็ก เช่น ประสบการณ์ที่บ้านของเด็กอาจได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากประสบการณ์ที่ทำงานของพ่อแม่ สิ่งเหล่านี้จะส่งผลต่อวิถีคิด การใช้เวลาว่าง สวัสดิการคุณภาพชีวิตของเด็ก หรือ อาจเป็นความขัดแย้งที่มีระหว่างผู้ปกครองก็อาจส่งผลให้รูปแบบปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับเพื่อนเปลี่ยนไป หรือผู้ปกครองมีปัญหาในที่ทำงาน เมื่อกลับบ้านก็อาจมีอารมณ์ฉุนเฉียวกับลูกอันเป็นผลต่อเนื่องมาจากสิ่งที่เกิดขึ้นในที่ทำงาน เหล่านี้ล้วนอาจส่งผลเสียต่อพัฒนาการของเด็กได้

๔) ระบบใหญ่ (Macrosystem) เป็นระบบที่ประมวลมาเป็นทัศนคติ ความเชื่อ และคุณค่าที่เด็กยึดถือเอาที่ องค์ประกอบของวัฒนธรรมที่เด็กเป็นสมาชิก หรือให้ความสนใจ ซึ่งจะส่งผลต่อแนวคิด ชีวิต และการดำเนินชีวิตของเด็ก ซึ่งวัฒนธรรมที่ครอบคลุมเด็กอาจแตกต่างกันไปตามที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ สถานะทางเศรษฐกิจ และสังคม ความเชื่อทางการเมือง การปกครอง และชาติพันธุ์ เป็นต้น ทั้งนี้ สมาชิกของกลุ่มวัฒนธรรมมักมีอัตลักษณ์มรดก และค่านิยมร่วมกัน ซึ่งระบบนี้มีพลวัตข้ามเวลาและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผังอยู่ภายใน และอาจมีอิทธิพลต่อความเชื่อและการรับรู้ของพวกเขาเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิต

๕) ระบบลำดับเวลา (Chronosystem) เป็นช่วงเวลาแห่งชีวิตที่บุคคลมีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์และประสบการณ์ในชีวิต สิ่งแวดล้อม เหตุการณ์ การเปลี่ยนแปลง จังหวะชีวิต รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ด้วยเหตุนี้ ระบบลำดับเวลาจึงถูกปรับให้วางอยู่ในตำแหน่งส่วนลึก/สูงของตัวแบบ

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) โดยสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระบบการเรียนรู้ ได้ดำเนินการศึกษาวิจัยในประเด็น นิเวศการเรียนรู้ มาตั้งแต่ปี ๒๕๖๔ โดยมีการนิยามความหมายของ “ระบบนิเวศการเรียนรู้” หมายถึง ระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้รอบตัวผู้เรียน ที่เน้นพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุเป้าหมายของการเรียนรู้ที่กำหนดไว้ โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ แหล่งเรียนรู้ ความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ การนำเทคโนโลยีมาใช้สนับสนุนการเรียนรู้ทั้งในและนอกสถานที่ ซึ่งเอื้อให้ผู้เรียนมีโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ ยังได้วิจัยเพื่อให้ทราบถึงบุคคลสำคัญ หรือ keypersons และปัจจัยที่เอื้อและสนับสนุนการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ ดังนี้

สมาชิกในระบบนิเวศการเรียนรู้ ประกอบด้วย สมาชิก ๕ ส่วนสำคัญ ได้แก่

- ๑) ผู้เรียน คือ ผู้ต้องการเติบโต กระจายในการเรียนรู้ และเป็นผู้เรียนรู้
- ๒) ผู้ปกครอง คือ ผู้สนับสนุนการเรียนรู้ ให้ทรัพยากร ประสบการณ์ รวมทั้งเป็นที่ปรึกษา/โค้ช
- ๓) สถานศึกษา คือ หน่วยเตรียมพื้นที่แห่งการเรียนรู้ ประสานความร่วมมือ และจัดหาทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้
- ๔) ผู้สอน/ครู/อาจารย์ คือ ผู้เข้าใจศาสตร์ต่าง ๆ อย่างลึกซึ้ง สามารถเชื่อมโยง ออกแบบกระบวนการเรียนรู้ และสร้างแรงบันดาลใจ รวมถึงการเป็นที่ปรึกษา/โค้ช

๕) สังคม/ชุมชน คือ แหล่งทรัพยากรทางการเรียนรู้ ให้ประสบการณ์ตรง สนับสนุน และร่วมแบ่งปันในมิติต่าง ๆ

ปัจจัยสนับสนุนการจัดระบบนิเวศการเรียนรู้ ๖ ประการ ได้แก่

๑) การเปลี่ยนกรอบความคิด โดยมุ่งเน้นการให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ คือ การทำให้เกิดความรู้ ความเข้าใจ มีทัศนคติที่ดีต่อการเรียนรู้ ดำเนินพฤติกรรมให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ของการเรียนรู้ พัฒนาให้มีความคิดเชิงระบบที่สามารถมองสิ่งต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ มีความคิดเชิงสร้างสรรค์

๒) ความพร้อมของบุคลากรและองค์กร มีการเตรียมความพร้อมใน ๔ บทบาท

(๒.๑) บทบาทผู้สอน ทำหน้าที่สอนและถ่ายทอดความรู้ให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าประสงค์ของการเรียนรู้ คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้

(๒.๒) บทบาทโค้ช เป็นเสมือนเพื่อน/พี่/น้องให้คำแนะนำตักเตือนช่วยเหลือให้ผู้เรียนได้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ให้สำเร็จ

(๒.๓) บทบาทผู้อำนวยความสะดวก เป็นผู้ให้บริการชั้นเลิศแก่ผู้เรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนรู้สึกอยากเรียน เข้าใจ และตอบสนองความต้องการของผู้เรียน

(๒.๔) บทบาทที่ปรึกษา เป็นผู้เชี่ยวชาญในศาสตร์ที่ตนมี มีความรอบรู้ในศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้คำปรึกษาและแนะนำผู้เรียนได้อย่างเต็มที่

๓) สิ่งแวดล้อมและเทคโนโลยียุคใหม่ เป็นการจัดเตรียมอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมที่มุ่งเน้นการสร้าง ความประทับใจให้แก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง ชุมชน รวมถึงผู้สอนและผู้บริหารสถานศึกษาที่จะมีสิ่งแวดล้อมในการทำงานที่ดี มีเทคโนโลยียุคใหม่ทั้งส่วนของฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์ที่เพียงพอ มีระบบออนไลน์ต่าง ๆ ที่ประสาน สอดคล้องกันอย่างมีประสิทธิภาพ ใช้งานได้ง่าย

๔) วิธีการเรียนรู้และเนื้อหาการเรียนรู้ มีการออกแบบการถ่ายทอดความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ทบทวนข้อดี ข้อเสียของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงมีการปรับปรุงวิธีเรียนให้ง่ายและสะดวกขึ้น เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ที่เหมาะสม เรียนรู้จากปัญหาจริง ทดลองปฏิบัติ ลงมือทำ รวมถึงคิดวิเคราะห์และสังเคราะห์ตามวัย

สำหรับเนื้อหาการเรียนรู้ มีการทบทวนเนื้อหา ทำความเข้าใจ หาข้อมูลใหม่ ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้เนื้อหา มีความครบถ้วนและทันสมัย รวมถึงมีการแสวงหาคำตอบจากคำถามที่ไม่สามารถตอบผู้เรียนในชั้นเรียนได้

๕) วัฒนธรรมการเรียนรู้และยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วม มุ่งเน้นการเปิดให้แสดงความคิดเห็นที่หลากหลาย การพัฒนาให้ผู้เรียนมีความคิดและกระบวนการแก้ปัญหาด้วยตนเอง การเรียนรู้วิถีชีวิตด้วยการพัฒนากิจกรรม ที่มีอยู่ในโรงเรียน อาทิ กิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงรายชั้นเรียน กิจกรรมสหกรณ์นักเรียน และกิจกรรมกลุ่ม ยุทธศาสตร์ทำให้มีความมั่นคงและยั่งยืน สร้างความรู้ สร้างอาชีพ และสร้างรายได้ให้กับนักเรียน เพิ่มเติมความรู้

ใหม่ ๆ และการจัดกระบวนการเรียนการสอนให้ทันกับโลกยุคดิจิทัล พร้อมทั้งขยายเครือข่ายให้แก่เพื่อนร่วมอุดมการณ์หรือโรงเรียนที่มีความสนใจ

๖) ความยืดหยุ่นและทางเลือกที่หลากหลาย มีการพัฒนาช่องทางการสื่อสารระหว่างผู้เรียน ผู้สอน ผู้ปกครอง สถานศึกษา และชุมชน เพื่อร่วมกันสร้างทางเลือกในการเรียนรู้ที่มีความหลากหลายแก่ผู้เรียน อาทิ การเรียนรู้เพื่ออาชีพ การเพิ่มทางเลือกในการเรียนรู้ การหาทางออกสำหรับแก้ปัญหาในการเรียน การจัดการเรียนกรณีผู้เรียนออกจากโรงเรียนกลางคัน มีการทบทวนข้อดีข้อเสียของกระบวนการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงปรับปรุงวิธีการเรียนรู้ให้ง่าย สะดวก และมีความยืดหยุ่นมากขึ้น

นอกจากนี้ สกศ. ได้มีการนำร่องรูปแบบการจักระบบนิเวศการเรียนรู้ในสถานศึกษาต้นแบบ ส่งผลให้ สกศ. พบข้อเสนอแนะสำคัญเพื่อพัฒนาการจักระบบนิเวศการเรียนรู้ให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นภายใต้บริบทของประเทศไทย ดังนี้ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, ๒๕๖๗)

๑) ควรมีการกำหนดแนวทางการจัดนิเวศการเรียนรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพคนไทย ๔.๐ ที่มีความยืดหยุ่น เป็นพลวัต และสอดคล้องเชื่อมโยงกับการจักระบบนิเวศการเรียนรู้ในระดับนานาชาติและระดับโลก

๒) ควรส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น/หน่วยงานกำกับดูแลระดับภูมิภาค/องค์กรอื่น ๆ อาทิ เขตพื้นที่การศึกษา/หน่วยงานส่วนหน้าจากกระทรวงต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการจักระบบนิเวศการเรียนรู้ให้สอดคล้อง เกื้อกูล และไม่เป็นอุปสรรคต่อกัน

๓) ควรส่งเสริมสนับสนุนชุมชน/สถานศึกษาให้มีความสามารถในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้/นิเวศการเรียนรู้ ที่สอดคล้องกับผู้เรียน ชุมชน และสังคม โดยเปิดโอกาสให้สถานศึกษาเป็นศูนย์กลางในการพัฒนา เปิดโอกาสให้องค์กร/หน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนเข้ามามีบทบาทร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมรับผิดชอบในการจักระบบนิเวศการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ในแต่ละพื้นที่

๔) ควรกำหนดแนวทางปฏิบัติสำหรับภาครัฐและเอกชนที่ชัดเจนในการสนับสนุน ประเด็นการจักระบบนิเวศการเรียนรู้ของสถานศึกษา โดยอาจเป็นลักษณะโครงการที่มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องในระยะยาว

๕) ควรกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติสำหรับสถานศึกษาในการเป็นฐานการพัฒนาท้องถิ่น หรือ School-Based Management for Local Development (SBMLD) โดยสถานศึกษาแต่ละแห่งจะมีแผนการพัฒนาดตนเองและแผนการพัฒนาคณาจารย์ที่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก เยาวชน และประชาชน ซึ่งเป็นแผนที่พัฒนาร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

แนวคิด การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน หรือ community-based learning หรือ การเรียนรู้โดยการบริการสังคม (Service Learning: SL) เป็นที่รู้จักและมีการกล่าวถึงในประเทศแถบสหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย ทวีปแอฟริกาและเอเชีย แนวคิดการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเกิดขึ้นเนื่องจากผลของการศึกษากระแสหลักที่แยกคนออกจากชุมชน สังคม วัฒนธรรม จิตวิญญาณความเป็นท้องถิ่น ซึ่งทำให้คนเกิดการลืมหืมเหง้า วิถีชีวิต ความเป็นตัวตนที่เชื่อมโยงกับครอบครัว ชุมชน ท้องถิ่น วัด ศาสนา สถานที่ที่มีบรรพบุรุษ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศิลธรรม อันเป็นกลไกสำคัญที่สร้างให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (พิณสุดา สิริธรงค์ศรี, ๒๕๔๒)

นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอาจทำให้เข้าใจอย่างง่าย คือ ใช้การเรียนรู้แบบโครงงาน (Project-Based Learning) รวมเข้ากับการเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน (Placed-Based Learning) (วิจารณ์ พานิช, ๒๕๕๓) และมองชุมชนในฐานะที่เป็นหน่วยทางสังคม เป็นหน่วยการปกครอง ซึ่งประกอบด้วย อาณาบริเวณที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนรวมกัน และมีระบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก เช่น ครอบครัว เครือญาติ มิตรสหาย

เศรษฐกิจ วัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นต้น ชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน มีแหล่งการเรียนรู้ เช่น ศูนย์การเรียนรู้ ชุมชน เป็นต้น

สำหรับจุดมุ่งหมาย แนวทาง/กระบวนการจัดการเรียนรู้ ตลอดจนการสนับสนุนต่าง ๆ เพื่อพัฒนาพื้นที่/ชุมชน หลักสูตร กระบวนการ/แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน และการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้เชิงกายภาพ ได้สืบค้นจากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน อาทิ Bedri และ Dowling (๒๐๑๗), วิไลภรณ์ ฤทธิคุปต์ (๒๕๖๑), กัญญาณัฐ สิมสวัสดิ์ (๒๕๖๕), จักรกฤษณ์ สิริริน (๒๕๖๖), เทศบาลเวียงพางคำ (ม.ป.ป.), วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา (๒๕๔๕), กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย (๒๕๕๓), ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (๒๕๕๒), พระราชบัญญัติส่งเสริมการเรียนรู้ (๒๕๖๖), อภิภา ปรัชญพฤทธิ (๒๕๖๐) สรุปรายละเอียดได้ ดังนี้

จุดมุ่งหมายของการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

๑) การเรียนเพื่อรู้ (Learning to know) เป็นการเรียนเพื่อพัฒนากระบวนการคิด กระบวนการเรียนรู้ การแสวงหาความรู้และวิธีการเรียนรู้ เพื่อให้สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ตลอดชีวิต กระบวนการเรียนรู้นั้นการฝึกสติ สมาธิ ความจำ ความคิด ผสานกับสภาพจริงและประสบการณ์ในการปฏิบัติ

๒) การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติได้จริง (Learning to do) เป็นการเรียนเพื่อพัฒนาความสามารถและความชำนาญ รวมทั้งสมรรถนะทางด้านวิชาชีพ สามารถปฏิบัติงานเป็นหมู่คณะ ปรับประยุกต์ อดทนอดกลั้น อดความงูไปสู่การปฏิบัติงานและอาชีพได้อย่างเหมาะสม กระบวนการเรียนการสอนบูรณาการระหว่างความรู้ ภาคนทฤษฎีและการฝึกปฏิบัติที่เน้นประสบการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม

๓) การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและการเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่น (Learning to Live Together) เป็นการเรียนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมพหุวัฒนธรรมได้อย่างมีความสุข มีความตระหนักในการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การแก้ปัญหาการจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี เคารพสิทธิและศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์และเข้าใจความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อของแต่ละบุคคลในสังคม

๔) การเรียนรู้เพื่อชีวิต (Learning to Be) เป็นการเรียนเพื่อพัฒนาทุกด้านทั้งจิตใจ และร่างกาย สติปัญญา ให้ความสำคัญกับจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ภาษาและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความรับผิดชอบต่อสังคม สิ่งแวดล้อม ศิลธรรม สามารถปรับตัวและปรับปรุงบุคลิกภาพของตนเอง เข้าใจตนเองและผู้อื่น

๕) การเรียนรู้เพื่ออยู่รอด (Learn to Earn) โดยการเสริมทักษะทางด้านความรู้และประสบการณ์ทำงาน หรือ Hard Skill และทักษะทางด้านสังคม และการควบคุมอารมณ์ หรือ Soft Skill รวมเรียกว่าทักษะแห่งการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ ๒๑ หรือ Power Skill ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นทั้งในการใช้ชีวิต และการทำงานในยุคปัจจุบัน และในอนาคต ทั้งนี้ เป้าหมายหลักของ Learn to Earn คือ การกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนเตรียมพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและรุนแรงในยุคปัจจุบัน (จักรกฤษณ์ สิริริน, ๒๕๖๖)

กระบวนการ/แนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ได้แก่

๑) การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ มีการเชื่อมต่อภารกิจด้านการศึกษาของพื้นที่กับชุมชนโดยรอบ

๒) การศึกษาความเป็นพลเมือง มีการเตรียมความเป็นพลเมืองที่มีพลังและรับผิดชอบต่อ สนับสนุน การมีส่วนร่วมทางการเมือง โดยให้ประสบการณ์การเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ทางวิชาการกับการมีส่วนร่วมต่าง ๆ ในสังคม

๓) การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้สภาพแวดล้อมของพื้นที่และชุมชนเป็นกรอบในการสร้างการเรียนรู้ของตนเอง

๔) การเรียนรู้โดยใช้สถานที่ที่เป็นฐาน มีการใช้ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจ ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเป็นบริบทในการเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจ โดยชุมชนทำหน้าที่เป็น แหล่งข้อมูลและให้ความร่วมมือในทุก ๆ ด้าน

๕) การเรียนรู้โดยการบริการ เป็นการบูรณาการระหว่างการใช้บริการชุมชนกับการศึกษาเนื้อหาสาระ ตามหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาสังคมและชุมชน

๖) การเรียนรู้โดยการใช้การทำงานเป็นฐาน เป็นการใช้เวลากับผู้ที่มีประสบการณ์เพื่อขอคำปรึกษา หรือ การให้ข้อมูลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ และซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้มีประสบการณ์

๗) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ผ่าน ๔ กระบวนการสำคัญ ได้แก่

(๗.๑) การสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ผ่านการเรียนการสอน การศึกษาแหล่งเรียนรู้ในชุมชน การอ่านหนังสือ การทดลองการพูดคุยและการประชุม เป็นต้น

(๗.๒) การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ เช่น การเขียนสรุปสิ่งที่เรียนรู้ การบันทึกการเรียนรู้ การทำการบ้าน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

(๗.๓) การสรุปองค์ความรู้ เช่น การเขียนแผนภาพมโนทัศน์ การสรุปการเรียนรู้ออกมาเป็นรูปแบบ หรือ กรอบความคิด การนำเสนอผลการเรียนรู้ เป็นต้น

(๗.๔) การประยุกต์ใช้ความรู้ เป็นการลงมือปฏิบัติอีกครั้ง เพื่อพิสูจน์การเรียนรู้ของตนเองว่าเข้าใจ ได้ถูกต้องหรือไม่ เพื่อรวบรวมสิ่งที่เรียนรู้ที่ถูกต้อง หรือ สิ่งที่ต้องปรับปรุงสำหรับดำเนินการเรียนรู้ต่อไป

การจัดพื้นที่การเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน อยู่บนพื้นฐานสำคัญ ๒ ประการ และองค์ประกอบสำคัญ ๗ องค์ประกอบ โดยหลักการสำคัญ คือ เกิด “การจัดกิจกรรม” และมี “การให้บริการ” ซึ่งการจัดกิจกรรม ได้แก่ การเรียนรู้จากภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดกลุ่มสนใจ กลุ่มเสวนา/อภิปราย กิจกรรม ด้านศาสนาและวัฒนธรรม พ่อแม่สอนลูก การเรียนรู้จากประสบการณ์ของกลุ่มอาชีพ การเข้าค่าย คอมพิวเตอร์ และอิเล็กทรอนิกส์ เป็นต้น การให้บริการ ได้แก่ ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน/ชุมชน ศูนย์การเรียนรู้ อินเทอร์เน็ต นิทรรศการ การท่องเที่ยว พิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์ ห้องสมุดประชาชน หน่วยภาพยนตร์เคลื่อนที่ เป็นต้น สำหรับ องค์ประกอบสำคัญ ๗ องค์ประกอบ ได้แก่

๑) แหล่งที่มาของความรู้และเนื้อหาความรู้ หมายถึง ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคล ซึ่งเป็นความรู้ที่ได้ จากประสบการณ์ ประสบการณ์ หรือสัญชาตญาณของแต่ละบุคคล เช่น ทักษะในการทำงาน ความคิดทัศนคติ และ ความรู้ที่ชัดเจน ซึ่งสามารถถ่ายทอดได้โดยผ่านวิธีต่าง ๆ เช่น การบันทึกข้อมูลหรือเรื่องราวต่าง ๆ

๒) วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ หมายถึง ขั้นตอน วิธีการจัดกระบวนการเรียนรู้ รูปแบบการเผยแพร่ หรือ การนำเนื้อหาความรู้จากแหล่งที่มาของความรู้มาถ่ายทอดให้กับผู้ที่สนใจ เช่น การจัดทำหลักสูตร การจัดทำ แปลงสาริต เป็นต้น

๓) อุปกรณ์สำหรับการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ หมายถึง อุปกรณ์สาริต สื่อรูปแบบต่าง ๆ ที่ทำให้การเรียนรู้ มีประสิทธิภาพมากกว่าบรรยายเพียงอย่างเดียว เช่น แผ่นพับ ภาพประกอบ โมเดลจำลอง ภาพสไลด์หนังสือ สสารคดีสั้น เป็นต้น

๔) สถานที่เรียนรู้ ส่วนใหญ่ใช้บริเวณแหล่งที่มาของความรู้เป็นสถานที่จัดการเรียนรู้ เพราะจะสามารถ เรียนรู้ได้จากสถานที่จริง ไม่ว่าจะเป็นที่บ้านของผู้รู้ แปลงเกษตร ฟาร์ม ไร่ ฯลฯ โดยมีการปรับสภาพแวดล้อม ของแหล่งเรียนรู้ให้เป็นห้องเรียนธรรมชาติไม่จำเป็นต้องเรียนในห้องเรียนที่เป็นทางการ

๕) การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ เป็นการวัดผลทั้งจากตัวผู้เรียนที่ได้ประเมินความรู้ของตนเอง และประเมินกระบวนการสอนของผู้จัดการเรียนรู้ ซึ่งรูปแบบของการวัดผลนั้นขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของการจัดการเรียนรู้

๖) ผู้จัดการเรียนรู้ หรือ ผู้ดำเนินการจัดกระบวนการเรียนรู้

๗) ผู้เรียนรู้ หมายถึง สมาชิกในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปที่ต้องการเรียนรู้

การส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ โดยภาคส่วนสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ในชุมชน คือ ภาครัฐ โดยดำเนินการต่าง ๆ ได้แก่ (๑) การสนับสนุนด้านงบประมาณ อาทิ การตั้งกองทุน (๒) การสนับสนุนด้านวิชาการ อาทิ การร่วมพัฒนาหลักสูตร มาตรฐานการเรียนรู้ ตลอดจนการรับรองคุณวุฒิต่าง ๆ (๓) การสนับสนุนด้านการพัฒนาบุคลากร อาทิ การสร้างและพัฒนานักการศึกษาตามอัธยาศัยให้กระจายอยู่ในทุกแห่งการเรียนรู้ (๔) การสนับสนุนด้านเครือข่าย ได้แก่ หน่วยงานของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานเอกชน ชุมชน ครอบครัว สถาบันทางศาสนา และบุคคลอื่นใดที่ประสงค์จะจัดร่วมจัด ส่งเสริม (๕) การสนับสนุนด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ เพื่อกระตุ้นให้บุคคลใฝ่หาความรู้ในเรื่องที่ตนสนใจ และสร้างสมรรถนะในการเรียนรู้โดยผ่านระบบเทคโนโลยีสารสนเทศที่เป็นปัจจุบัน ด้วยตนเองในทุกเวลาอย่างรู้เท่าทัน และเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ทุกประเภทได้โดยง่ายในเวลาที่เหมาะสม โดยไม่มีภาระค่าใช้จ่ายเกินสมควร

การพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ โดยการพัฒนาระบบการเรียนรู้ในชุมชนและการใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ มักมุ่งพัฒนาไปสู่ “ชุมชนแห่งการเรียนรู้” (learning community) และพัฒนาต่อมาเป็นเมืองแห่งการเรียนรู้ (learning city) สามารถสรุปองค์ประกอบหลัก ๆ และขั้นตอนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยการใช้ชุมชนเป็นฐาน (สนอง โลหิตวิเศษ, ม.ป.ป.) ดังนี้

๑) องค์ประกอบของชุมชนแห่งการเรียนรู้

(๑.๑) คน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน ปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก (key individual) อาทิ สถาบันการศึกษา องค์กรชุมชน มหาวิทยาลัยและหน่วยงานในท้องถิ่น เป็นต้น สถาบันต่าง ๆ ที่เป็นตัวหลัก (key institution) กลุ่มที่เป็นแกนกลาง (core group) อาทิ ผู้แทนขององค์กร สถาบันหลัก ๆ ผู้แทนจากด้านการศึกษา ด้านการค้า องค์กรชาวบ้าน เป็นต้น กลุ่มสนใจ (interest group) เจ้าของสถานประกอบการ (key employer)

(๑.๒) ความร่วมมือแบบหุ้นส่วน (partnership) ทั้งการร่วมคิด ร่วมปฏิบัติ ร่วมเรียนรู้

(๑.๓) การมีส่วนร่วม (participation) เป็นการสร้างแรงจูงใจในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนทุกระบวนการ ทั้งร่วมคิด ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรับผลประโยชน์

(๑.๔) การจัดการความรู้ ทั้งเนื้อหาและวัตถุประสงค์ อาทิ การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติในชุมชน ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง การพัฒนาระบบเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นต้น

(๑.๕) ความสามารถในการดำเนินงาน (performance) เพื่อพัฒนาชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ การรวมกลุ่มความสนใจ การสร้างความรู้ ความเข้าใจ การสร้างกิจกรรมการเรียนรู้ กระบวนการถ่ายทอดการเรียนรู้ของชุมชน เทคโนโลยี

๒) ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้

(๒.๑) กำหนดวัตถุประสงค์ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ในพื้นที่ที่จะพัฒนา โดยการศึกษาวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน สภาพการดำเนินงานในพื้นที่ จัดลำดับความต้องการและปัญหาของชุมชน การทำประชาคมเพื่อเข้าใจปัญหา อุปสรรค เป็นต้น

(๒.๒) กำหนดกลุ่มองค์กร หรือ กรรมการที่รับผิดชอบ คือ การกำหนดตัวแทนจากปัจเจกบุคคลที่เป็นตัวหลัก สถาบันที่เป็นตัวหลัก กลุ่มที่เป็นแกนกลาง กลุ่มสนใจ รวมถึงนายจ้างที่เป็นตัวหลักในพื้นที่เพื่อร่วมรับผิดชอบกิจกรรม หรือ โครงการ

(๒.๓) แสวงหาความร่วมมือ โดยจะต้องมีการสร้างความเข้าใจและแสวงหาความร่วมมือในการดำเนินการตามวัตถุประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก

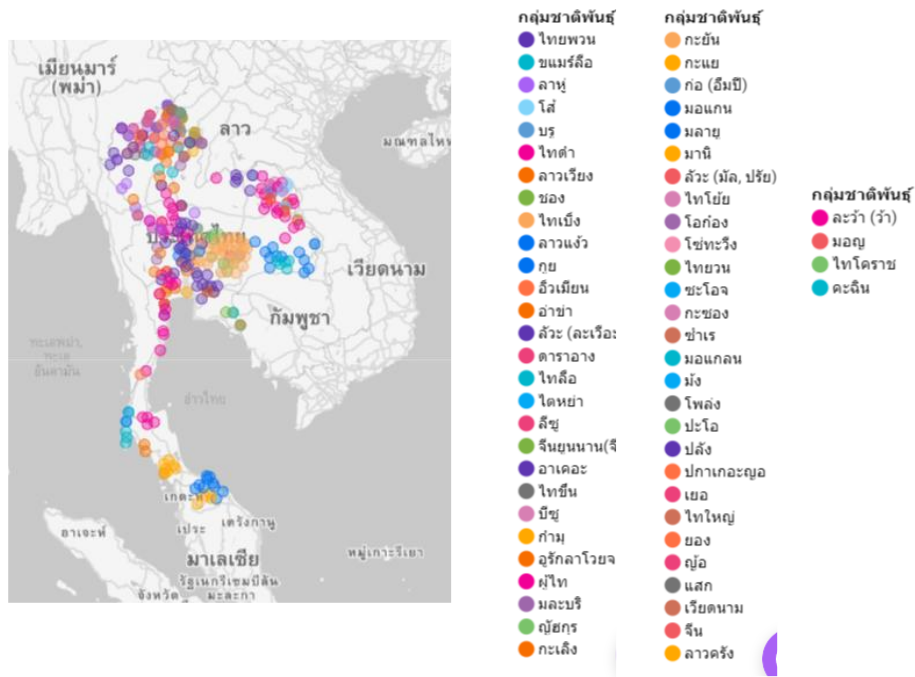
(๒.๔) บริหารงานจัดกิจกรรม หรือ ดำเนินงานพัฒนาชุมชน เป็นการกำหนดกิจกรรมและดำเนินงานตามที่กำหนดไว้ในขั้นตอนแรก อาทิ การสร้างความรู้ของชุมชน การนำความรู้ไปพัฒนากระบวนการผลิต การนำความรู้ไปพัฒนากระบวนการผลิต การนำความรู้ทั้งจากปัจเจกชน ความรู้ภายนอกเข้าไปผสมผสานกับกระบวนการภายใน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การจัดเวทีชาวบ้านให้ความรู้ ความเข้าใจ การจัดเก็บความรู้ การสรุปแนวคิด การนำไปใช้

(๒.๕) ประเมินผลงาน เป็นการหาผลของการทำกิจกรรม หรือ โครงการ เพื่อใช้เป็นแนวทางปรับปรุงงานต่อไป รวมถึงมีการสร้างความสัมพันธ์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิก หรือ กลุ่มชุมชนอื่น ๆ

แนวคิด ชนกลุ่มน้อย หรือ กลุ่มชาติพันธุ์

ชนกลุ่มน้อย/กลุ่มชาติพันธุ์ หรือ ที่บางคนเรียกว่า “ชาวเขา” เป็นคำที่ใช้เรียกกลุ่มชนที่มีลักษณะวัฒนธรรมแตกต่างจากสังคมกระแสหลัก หรือ คนกลุ่มใหญ่ในสังคม โดยชาวเขา (Hill tribe) หมายถึง ชนเผ่าที่อาศัยในเขตบริเวณที่สูงกว่าระดับพื้นดิน มีภาษาพูด และวัฒนธรรมแตกต่างจากไทยทั่วไป และชนกลุ่มน้อย (Minority) หมายถึง กลุ่มชนที่มีใช้คนไทย มีจำนวนน้อยกว่าเจ้าของประเทศ มีวัฒนธรรมแตกต่างกันไป อาศัยอยู่ในประเทศไทย อาจเป็นชนกลุ่มน้อยดั้งเดิม เช่น ชาวเขา หรือ เป็นผู้อพยพมาหลบหนีเข้าเมือง หรือ เข้ามาพักชั่วคราว ปัจจุบันนักวิชาการเสนอให้ใช้คำว่า “กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Group)” แทนที่การเรียกว่า ชนกลุ่มน้อย หรือ ชาวเขา ในการเรียกกลุ่มชนที่มีวัฒนธรรมของตนเองเพื่อเลี่ยงนัยยะการดูถูกทางวัฒนธรรม พร้อมทั้งทำความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นชาติพันธุ์ว่าเป็นกระบวนการที่แสดงควมมีตัวตนทางวัฒนธรรม การมีอัตลักษณ์ และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชน

ปัจจุบันประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์มากกว่า ๖๐ กลุ่ม กระจายตัวอยู่ในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ รวมประมาณ ๖,๑๐๐,๐๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๙.๖๘ ของประชากรทั้งประเทศ ซึ่งถือได้ว่าเป็นคนกลุ่มใหญ่กลุ่มหนึ่งของประเทศ แต่ยังมีปัญหาเรื่องการถูกกดทับทางอัตลักษณ์ สถานะทางทะเบียนและสิทธิต่าง ๆ มาอย่างยาวนาน ปัจจุบันมีผู้ไร้รัฐจำนวนกว่า ๔๘๐,๐๐๐ ราย ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภาคเหนือของประเทศไทยที่ได้รับการรับรองสถานะและจำนวนกว่า ๙๕๘,๖๐๗ รายที่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ซึ่งประกอบด้วย ชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มชาติพันธุ์ บุตรของชนกลุ่มน้อย กลุ่มเครือญาติเกี่ยวพันกับชนกลุ่มน้อยเดิมแต่ตกสำรวจ เป็นต้น รวมทั้งด้วยวิถีวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างไปจากวิถีของคนส่วนใหญ่ในสังคมทำให้คนในสังคมมักมีความเข้าใจผิดต่อกลุ่มชาติพันธุ์ เกิดอคติทางวัฒนธรรม นำไปสู่การละเมิดสิทธิในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การถูกจำกัดการเข้าถึง และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติตามวิถีวัฒนธรรม ส่งผลต่อความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยและพื้นที่ ทำกิน การเข้าไม่ถึงสิทธิในบริการต่าง ๆ ของรัฐ เนื่องจากถิ่นฐานที่ตั้งอยู่ในที่ทุรกันดาร การสูญเสียอัตลักษณ์และภูมิปัญญาอันเป็นต้นทุนสำคัญที่สามารถสร้างรายได้ คุณค่า ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ ไปจนถึงการสูญเสียศักยภาพการพึ่งพาตนเอง และกลายเป็นกลุ่มเปราะบางที่ต้องพึ่งพิงรัฐในที่สุด

ภาพที่ ๑ กลุ่มชาติพันธุ์และการกระจายตัวในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ
ที่มา ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร

กลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอญอ

กลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอญอ (Pga K'nyau) โดยคำว่า “ปะกาเกอญอ” แปลว่า “ผู้คนที่มีความดี” หรือ “คนผู้มีความเคารพ” ชาวไทยทั่วไปมักรู้จักในชื่อ “กะเหรี่ยง” ซึ่งเป็นคำที่ใช้เรียกรวมกลุ่มย่อยอื่น ๆ เช่น กะเหรี่ยงสะกอ กะเหรี่ยงโป และปะโอ ปะกาเกอญอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประชากรจำนวนมากที่สุดกลุ่มหนึ่งในพื้นที่สูงของภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตาก เชียงใหม่ ลำพูน และกำแพงเพชร มีภาษาและวัฒนธรรมเฉพาะที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น มีวิถีชีวิตผูกพันกับป่าไม้และธรรมชาติ ใช้ระบบเกษตรแบบไร่หมุนเวียนโดยยึดหลักการอยู่ร่วมกับป่าอย่างยั่งยืน มีความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับสมุนไพร การจัดการน้ำ และการฟื้นฟูป่า นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าทอมือแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะผู้หญิงที่ยังไม่แต่งงานจะใส่เสื้อยาวสีสด

ปัจจุบันแม้ปะกาเกอญอจะอาศัยอยู่ในประเทศไทยมาอย่างยาวนาน แต่มีชาวปะกาเกอญอจำนวนมากไม่น้อยยังขาดสถานะทางทะเบียนราษฎร ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างเท่าเทียม เช่น การศึกษา การสาธารณสุข และที่ดินทำกิน วิถีชีวิตที่ยึดโยงกับไร่หมุนเวียนมักถูกเข้าใจผิดว่าเป็นการทำลายป่า ส่งผลให้เกิดข้อขัดแย้งกับนโยบายของรัฐในบางพื้นที่ นอกจากนี้ยังมีปัญหาเรื่องการสื่อสารภาษากลาง ซึ่งกระทบต่อการเรียนรู้ของเด็กและการมีส่วนร่วมในสังคม

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย (Urak Lawoi') คำว่า “อุรักลาโว้ย” มีความหมายว่า “คนทะเล” หรือ “ผู้คนที่อยู่กับทะเล” เป็นกลุ่มที่มีเชื้อสายมลายูผสมกับชนพื้นเมืองดั้งเดิม มีภาษาพูดเฉพาะตัวที่ใกล้เคียงกับภาษามลายูถิ่นอุรักลาโว้ยเป็นหนึ่งในกลุ่มชาวเล หรือชนพื้นเมืองชายฝั่งทะเลอันดามัน อาศัยอยู่ในจังหวัดสตูล ตรัง กระบี่ ภูเก็ต และพังงา มีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับทะเลมาช้านานหลายร้อยปี เช่น การออกเรือหาปลา การประกอบพิธีกรรมบวงสรวงผีทะเล และพิธีลอยเรือผีซึ่งเป็นการขับไล่สิ่งไม่ดีออกจากชุมชน พวกเขานิยมตั้งถิ่นฐานริมชายฝั่งหรือบนเกาะเล็ก ๆ และมักอาศัยอยู่เป็นกลุ่มเครือญาติ

กลุ่มอุรักลาไวยเผชิญกับปัญหาสำคัญคือการขาดสิทธิในที่ดิน แม้อยู่อาศัยมายาวนานแต่ไม่สามารถถือครองกรรมสิทธิ์ได้เนื่องจากไม่มีเอกสารสิทธิ์ นำไปสู่ปัญหาการถูกไล่ที่และการบุกรุกจากโครงการท่องเที่ยว การศึกษาในระบบยังไม่สามารถสะท้อนวัฒนธรรมของกลุ่มได้ดี ทำให้เกิดการหลุดออกจากระบบโรงเรียนในเด็กบางส่วน

กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน

กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน (Moken) เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะทะเลอันดามันของไทย โดยเฉพาะบริเวณหมู่เกาะสุรินทร์ จังหวัดพังงา และบางส่วนในประเทศพม่า มีวิถีชีวิตเร่ร่อนทางทะเลมายาวนานหลายชั่วอายุคน มีชื่อเสียงในด้านการดำน้ำและการใช้ชีวิตอยู่บนเรือ พวกเขาเป็นผู้เชี่ยวชาญทางทะเล รู้จักกระแสน้ำ ลม คลื่น และทรัพยากรทางทะเลอย่างลึกซึ้ง ภาษาที่ใช้จัดอยู่ในกลุ่มออสโตรนีเซียน

มอแกนมีความเชื่อเกี่ยวกับผีเรือ ผีทะเล และวิญญาณบรรพบุรุษ พิธีกรรมสำคัญได้แก่ “พิธีลอยเรือผี” เด็กมอแกนจำนวนมากมีทักษะการดำน้ำตั้งแต่อายุยังน้อย และมีสายตาที่สามารถปรับการมองเห็นใต้น้ำได้ดีกว่าเด็กทั่วไป วิถีชีวิตเน้นการใช้ทรัพยากรอย่างพอประมาณและยั่งยืน อย่างไรก็ตามวิถีชีวิตเร่ร่อนของมอแกนทำให้พวกเขาถูกมองว่าไม่มีถิ่นที่อยู่ถาวร ส่งผลให้ขาดสิทธิในที่อยู่อาศัย การไม่มีสถานะบุคคลทำให้เข้าถึงการศึกษาน้อย ระบบการศึกษาในพื้นที่ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของมอแกนซึ่งมีการเคลื่อนไหว ทำให้เด็กมักหลุดจากระบบการเรียน และมีความยากลำบากในการสื่อสารด้วยภาษากลาง

กลุ่มชาติพันธุ์มอกลน

กลุ่มชาติพันธุ์มอกลน (Moklen) คำว่า “มอกลน” มาจากภาษาของกลุ่มตนเอง ซึ่งมีความหมายคล้ายกับ “ผู้คนแห่งท้องทะเล” มอกลนมีถิ่นฐานบนบกมากกว่ามอแกน และมีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่ใกล้ชิดกับชุมชนไทยพุทธและมุสลิม เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลอีกกลุ่มหนึ่งซึ่งมีความใกล้ชิดกับมอแกน ทั้งในด้านภาษาและวัฒนธรรม อาศัยอยู่ตามชายฝั่งของจังหวัดพังงา ภูเก็ต และระนอง

แม้จะไม่ได้เร่ร่อนเหมือนมอแกน แต่มอกลนยังคงรักษาวัฒนธรรมทะเล เช่น การหาปลา การใช้เรือพื้นบ้าน และความเชื่อเรื่องผีทะเลและบรรพบุรุษ มีภาษาพูดเฉพาะที่อยู่ในตระกูลออสโตรนีเซียนเช่นเดียวกัน และมีพิธีกรรมลอยเรือผีคล้ายกับกลุ่มอื่น ๆ ในชาวเล อย่างไรก็ตามมอกลนยังประสบปัญหาการสูญเสียที่ดินริมหาดและปากอ่าว เนื่องจากการพัฒนาเมืองและโครงการท่องเที่ยว ส่งผลให้วิถีดั้งเดิมเริ่มเลือนหาย การเข้าถึงบริการสาธารณะยังมีข้อจำกัดบางประการ เช่น การไม่เข้าใจภาษาไทย และความไม่สอดคล้องของหลักสูตรการศึกษาในระบบกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

นอกจากกลุ่มชาติพันธุ์ ๓ กลุ่มข้างต้นแล้ว การศึกษาและพัฒนาาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ยังสนใจกลุ่มเป้าหมาย/พื้นที่บริเวณชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร ด้วย เนื่องจากเป็นย่านเก่าแก่ที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและโดดเด่นในกรุงเทพมหานคร สะท้อนถึงวิถีชีวิตและวัฒนธรรมตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ อีกทั้งสามารถรักษาเสน่ห์และเอกลักษณ์ของย่านเก่าแก่ไว้ได้อย่างดีเยี่ยมทั้งในด้านสถาปัตยกรรม อาหารการกิน และวิถีชีวิตของชุมชน แม้จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของเมืองและสังคมในหลายยุคหลายสมัยก็ตาม อย่างไรก็ตามชุมชนนางเลิ้งยังพบปัญหาและความต้องการในหลายประการ ดังนี้

ปัญหาของชุมชนนางเลิ้ง ได้แก่ (๑) ด้านสถานะและสิทธิของบุคคล พบว่า มีผู้คนจำนวนหนึ่งในชุมชนประสบปัญหาไร้สัญชาติ ไร้รัฐ หรือไม่มีบัตรประชาชน ทำให้เข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน เช่น การรักษาพยาบาล การศึกษา หรือเบี้ยยังชีพสำหรับผู้พิการ (๒) การลดลงของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม เนื่องจากคนรุ่นใหม่ย้ายออกไปทำงานที่อื่น ผู้สูงอายุล้มหายตายจากไป ทำให้จำนวนประชากรลดลง กิจกรรมทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมดั้งเดิม เช่น ร้านอาหาร ขนมหวาน หรือศิลปะการแสดงบางอย่างอาจค่อยๆ เลือนหายไป

(๓) ผลกระทบจากการพัฒนาเมืองและโครงการโครงสร้างพื้นฐาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของระบบขนส่งมวลชน เช่น รถไฟฟ้าใต้ดิน ทำให้เกิดความกังวลเรื่องการเวนคืนที่ดิน การถูกไล่ที่ และการเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน ซึ่งอาจกระทบต่อวิถีชีวิตและอัตลักษณ์ดั้งเดิม (๔) ด้านสิ่งแวดล้อม อาทิ ปัญหาการจราจรติดขัด และการจัดการขยะพลาสติกที่ยังไม่มีระบบรองรับที่มีประสิทธิภาพ (๕) การท่องเที่ยวและเศรษฐกิจที่ยังไม่ยั่งยืน เนื่องจากมีการพึ่งพาการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว รวมทั้งผู้บริโภคหันไปใช้แอปพลิเคชันส่งอาหารมากขึ้น ส่งผลให้ร้านค้าในชุมชนขาดการเชื่อมโยงกับผู้คนภายนอกโดยตรง (๖) การขาดโอกาสทางอาชีพและรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังสถานการณ์โควิด-๑๙ ทำให้กลุ่มศิลปิน นักแสดงดั้งเดิมในชุมชนประสบปัญหาขาดรายได้และโอกาสในการแสดง (๗) ความท้าทายในการปรับตัวและยอมรับสิ่งใหม่ เนื่องจากชุมชนนางเลิ้งมีความซับซ้อนและอาจไม่เปิดรับการเปลี่ยนแปลงหรือบุคคลภายนอกได้ง่ายนัก ทำให้การผลักดันโครงการพัฒนาหรือนวัตกรรมต่างๆ เป็นไปได้ยาก (๘) ขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยนโยบายและแนวทางการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในประเทศไทยมักไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจมากพอ ทำให้ชุมชนไม่สามารถปกป้องสิทธิและวิถีชีวิตของตนเองได้อย่างเต็มที่

ความต้องการของชุมชนนางเลิ้ง ได้แก่ (๑) ความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัยและสิทธิในที่ดิน ซึ่งเป็นความต้องการเร่งด่วนที่สุด (๒) การแก้ไขปัญหาสถานะบุคคลและสิทธิขั้นพื้นฐาน อาทิ การพิสูจน์สัญชาติ ทำบัตรประชาชน และให้เข้าถึงบริการสาธารณะที่จำเป็น เช่น การรักษาพยาบาล และการศึกษา (๓) การฟื้นฟูและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเพื่อการสร้างรายได้และโอกาสทางอาชีพที่ยั่งยืน อาทิ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างมีความรับผิดชอบ การสนับสนุนร้านค้าและผู้ประกอบการท้องถิ่นให้เข้าถึงตลาดใหม่ ๆ และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน (๔) การอนุรักษ์และสืบทอดวัฒนธรรม โดยต้องการการสนับสนุนให้วัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะการแสดง และอาหารดั้งเดิมของชุมชนยังคงอยู่และได้รับการสืบทอดไปยังคนรุ่นหลัง (๕) การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม อาทิ การจัดการปัญหาขยะและสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมถึงการสร้างพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางสังคมและการเรียนรู้สำหรับคนทุกวัย เป็นต้น (๖) การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา อาทิ ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามความต้องการและวิถีชีวิตของคนในชุมชนอย่างแท้จริง (๗) การเชื่อมโยงคนรุ่นใหม่และคนภายนอก อาทิ ต้องการแนวทางในการดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้กลับมาพัฒนาชุมชน และสร้างการเชื่อมโยงกับบุคคลภายนอก เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และร่วมกันหาแนวทางแก้ไขปัญหา เป็นต้น

งานวิจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

๑. ตัวอย่างการจัดทำและพัฒนานโยบาย/แนวคิด community-based learning ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมโดยใช้ภูมิปัญญาเป็นฐาน

การพัฒนาพะเยาเมืองแห่งการเรียนรู้ หรือ Phayao Learning City เป็นการพัฒนาเมืองเพื่อมุ่งสู่การเติบโตอย่างยั่งยืนด้วยการใช้ “องค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและความร่วมมือระดับพื้นที่เป็นตัวกลาง” ไปสู่การเป็น World-Class City of Local Wisdom โดยจังหวัดพะเยาใช้ ๖ เสาหลักของยูเนสโกเป็นแกน/แนวทางในการพัฒนาไปสู่การพัฒนาคนพร้อมกับการพัฒนาเมือง และปรับให้เข้ากับบริบทของจังหวัดเพื่อไปสู่วิสัยทัศน์ “เทศบาลเมืองพะเยา เมืองแห่งการเรียนรู้ ทันสมัย ใกล้บ้าน มีงานทำ” ภายใต้ความร่วมมือของ ๖ เสาหลัก ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา ภาคเอกชน ชุมชน หน่วยบริหารจัดการทุนเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ (บพท.) และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ บน ๓ ฐานสำคัญเพื่อไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานที่ ๑ กลไกการบริหารจัดการเมือง คือ ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ฐานที่ ๒ การสร้างเครื่องมือ

แห่งการเรียนรู้ หรือหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้ ฐานที่ ๓ การปรับพื้นที่การเรียนรู้ รวมถึงมีการวาง roadmap หรือแผนการพัฒนาเมืองตั้งแต่ปี ๒๕๖๓ - ๒๕๖๖

ช่วงแรกของการพัฒนาเมือง (ปี ๒๕๖๓) มีการพัฒนาความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (เทศบาลเมือง) และ บพท. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการ การจัดกิจกรรม แนวทางการทำงาน การจัดทำหลักสูตรการจัดการเรียนรู้ การออกแบบสถาปัตยกรรมต่าง ๆ การพัฒนาทีมเพื่อพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ซึ่งมาจาก ๓ ส่วน คือ มหาวิทยาลัยพะเยา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคประชาชน (ชุมชน) เป็นต้น จากนั้น มีการวิเคราะห์พื้นฐานทั่วไปของเมืองพะเยา ซึ่งพบว่าจังหวัดพะเยามีแรงงานพื้นฐานนอกระบบมากกว่าในระบบถึง ๓ เท่า และแรงงานดังกล่าวกว่าครึ่งหนึ่งมีระดับการเรียนรู้ที่ต่ำกว่ามัธยมศึกษา ส่งผลให้รายได้รวมของจังหวัดพะเยาอยู่ในระดับกลางไปจนเกือบท้ายของประเทศ จึงนำไปสู่แนวคิดในการพัฒนาการเรียนรู้เพื่อพัฒนากลุ่มแรงงานดังกล่าวให้สามารถสร้างและเพิ่มรายได้ให้แก่จังหวัดพะเยา รวมถึงกลุ่มเปราะบาง อาทิ กลุ่มพิการ กลุ่มชาติพันธุ์ ที่ต้องการใช้การเรียนรู้ช่วยให้กลุ่มเปราะบางดังกล่าวหลุดจากความเสี่ยงด้วย นอกจากนี้ยังมีการใช้กระบวนการพัฒนาเมืองเพื่อไปสู่เมืองแห่งการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย (๑) การบริหารจัดการเมืองร่วมกัน ได้แก่ การจัดตั้งคณะกรรมการเมืองแห่งการเรียนรู้ การวิเคราะห์ภาคีเครือข่าย การจัดสรรทรัพยากร การวางแผน ลงมือปฏิบัติ และการจัดทำ City Mapping (๒) การพัฒนาแหล่งเรียนรู้ อาทิ เครื่องมือ (หลักสูตร กิจกรรม) การเข้าถึงแหล่งเรียนรู้ Learning Platform (๓) การวัดประเมินผล อาทิ ด้านผู้เรียนจากจำนวนผู้เรียน การเข้าเรียนซ้ำ ด้านเมือง ด้วยกลไกการบริหารเมือง และประโยชน์ที่ผู้คนจะได้รับ (๔) การสร้างการรับรู้ อาทิ การจัดตลาด events งานฉลอง ฐานข้อมูลและการเชื่อมโยงภาคีเครือข่าย (๕) การระดมทรัพยากร อาทิ คน เงิน เครือข่าย เป็นต้น

สรุปแนวทางการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญา/ชุมชนเป็นฐานของจังหวัดพะเยา ดังนี้

๑) มีการกำหนดเป้าหมาย/กลไกการขับเคลื่อน Phayao Learning City ๔ ประการ ได้แก่ (๑) กลไกการบริหารเมืองแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน (๒) ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งเรียนรู้ (๓) พะเยาไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง (๔) การเรียนรู้จนยืนได้ด้วยตนเอง มีรายได้ สุขภาพกายและสุขภาพใจที่มีคุณภาพ

๒) มีการพัฒนาทีมเพื่อพัฒนา Learning City โดยเฉพาะ ซึ่งมีทีมมหาวิทยาลัยเป็นทีมหลักในการพัฒนาหลักสูตร วิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ออกแบบและพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ ประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน รวมถึงจัดกิจกรรมต่าง ๆ ให้เกิดขึ้น เพื่อสร้างรายได้ให้เมืองเกิดการตั้งตัว ทีมเทศบาลเมืองพะเยานำโดยรองนายกเทศมนตรีเมืองพะเยา กองการศึกษา กองสวัสดิการ ดูแลเรื่อง การศึกษานอกระบบ งบประมาณ การจัดสรรพื้นที่เพื่อพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ รวมถึงมีการพัฒนาทีม Learning City ซึ่งเป็นอีกหนึ่งโครงสร้างเพื่อดูแลและรับผิดชอบเรื่องเมืองแห่งการเรียนรู้โดยเฉพาะ เป็นต้น และทีมภาคประชาชน หรือทีมผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นแหล่งสำคัญของ Local Wisdom ของชุมชน นอกจากนี้ ยังมีการเพิ่มกลไกความร่วมมือร่วมกับกรมราชทัณฑ์ กรมควบคุมประพฤติ กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน กองทุนเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษา เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเวียงลอ เพื่อขยายไปสู่การเป็น Creative City โดยใช้ฐานของ Learning City

๓) มีการพัฒนาหลักสูตรจากการสำรวจความต้องการของชุมชน ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนหลักในการพัฒนาหลักสูตร สร้างเนื้อหาจากภูมิปัญญาของเมือง หรือ “วิชาภูมิปัญญาท้องถิ่น” ประกอบการศึกษาหลักสูตร reskill upskill newskill จากพื้นที่อื่น บุคลากรผสมผสานองค์ความรู้ทางวิชาการ หรือ Design Thinking กลายเป็นหลักสูตร UP to Upskill/ Reskill/ New Skill ซึ่งประกอบด้วย ๓ หลักสูตร ได้แก่ (๑) หลักสูตรกิจกรรมการใช้ชีวิตอย่างสร้างสรรค์ (๒) หลักสูตรท้องถิ่นกับเทคโนโลยี และ (๓) หลักสูตรการสร้างนวัตกรรมเพื่อสังคม โดยผู้ที่จบหลักสูตรจะถูกเรียกว่า “นวัตกรรมชุมชน” ซึ่งเป็นผู้จะขยายองค์ความรู้ต่อไป

๔) มีการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ และกำหนดให้แกนหลักของการเรียนรู้อยู่ที่ริมกว๊านพะเยา จากนั้นขยายตัวไปยังพื้นที่ต่าง ๆ มีการสำรวจแหล่งเรียนรู้แต่ละแห่ง รวมถึงระยะทาง ความห่างไกลของศูนย์การเรียนรู้แต่ละแห่ง และพัฒนาแผนที่การเรียนรู้ที่แสดงตำแหน่งของแหล่งเรียนรู้

๕) มีการพัฒนาตัวชี้วัดเพื่อวัดเมืองแห่งการเรียนรู้โดยอิงตามเกณฑ์ของยูเนสโก อาทิ เรียนรู้แล้วมีรายได้เพิ่มขึ้นเท่าไร เรียนรู้แล้วเกิดแหล่งเรียนรู้กี่แห่ง เป็นต้น และใช้ผลสะท้อนจากการวัดเพื่อพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ให้เกิดอย่างต่อเนื่อง

๒. อภินันท์ ธรรมเสนา (๒๕๖๗) ศึกษาและให้ข้อเสนอเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

๑) การศึกษาภูมิหลังและความต้องการของชุมชน โดยมีกระบวนการ ได้แก่

- สำรวจข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ ครูหรือทีมพัฒนาหลักสูตรควรเริ่มจากการทำความเข้าใจกลุ่มชาติพันธุ์ เป้าหมายให้ชัดเจน

- สร้างการมีส่วนร่วมของผู้นำชุมชนและปราชญ์ท้องถิ่น โดยเชิญผู้นำชุมชน ปราชญ์พื้นบ้าน หรือผู้รู้ประจำถิ่น มาร่วมพูดคุยและให้ข้อมูลจะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและมุมมองที่ถูกต้องเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่น

- ประเมินความต้องการการเรียนรู้ ควรถามถึงสิ่งที่ชุมชนต้องการจะพัฒนา และใช้เป็นเป้าหมายสำหรับการออกแบบหลักสูตร

๒) การออกแบบหลักสูตรและหน่วยการเรียนรู้ (Curriculum and Module Design) โดยมีหลักในการออกแบบ ดังนี้

- บูรณาการสาระวิชาตามวิถีชีวิต เลือกระบบวิชาหลัก (ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา เป็นต้น) และเชื่อมโยงกับกิจกรรมหรือเนื้อหาที่ตรงกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์

- การจัดกระบวนการเรียนรู้บนฐานโครงงาน (Project-based Learning) ด้วยการส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างผลงานหรือโครงงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

- แผนบูรณาการแบบสหวิทยาการ (Integrated Learning Plan) ควรร่วมมือกับครูหลายกลุ่มสาระวิชา เพื่อออกแบบแผนการเรียนรู้ที่ผสานความรู้ที่หลากหลาย

๓) การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ ดังนี้

- การลงพื้นที่ชุมชน (Field Study) พาผู้เรียนไปสังเกตสถานที่จริง เช่น ทุ่งนา แหล่งน้ำ ป่า หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรม เพื่อเปิดโอกาสให้เห็นบริบทของวัฒนธรรมและการใช้ชีวิตอย่างแท้จริง

- การเรียนรู้โดยใช้ผู้รู้ท้องถิ่นเป็นครู (Community-based Instructors) เช่น เชิญปราชญ์ ช่างฝีมือ ผู้เฒ่าผู้แก่ หรือบุคคลสำคัญในชุมชนมาเป็นวิทยากรในชั้นเรียน หรือจัดเวทีเรียนรู้นอกห้องเรียนตามสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชน

- การปฏิบัติจริง (Hands-on Activities) สนับสนุนให้ผู้เรียนทดลองทำงานช่าง งานหัตถกรรม การปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ การประกอบอาหาร หรือร่วมพิธีกรรมบางส่วน เพื่อให้สัมผัสกับวัฒนธรรมอย่างเป็นรูปธรรม

- การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ (Intercultural Exchange) ในกรณีที่มีหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่หรือบริเวณใกล้เคียง ควรจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เช่น การจัดตลาดนัดวัฒนธรรม หรือเวทีแลกเปลี่ยนศิลปะการแสดง เพื่อขยายมุมมองและเพิ่มความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม

๔) การประเมินผลการเรียนรู้ (Assessment) โดยมีหลักการ ดังนี้

- ใช้การประเมินที่หลากหลาย พิจารณาใช้การประเมินตามสภาพจริง (Authentic Assessment) หรือการประเมินโครงการ (Project Assessment) ที่ผู้เรียนต้องนำเสนอผลงาน วิเคราะห์ข้อมูล หรือสาธิตทักษะจริงจากสิ่งที่เรียนรู้

- การประเมินแบบเน้นกระบวนการ (Formative Assessment) ไม่จำกัดเฉพาะผลลัพธ์ แต่เน้นสังเกตพฤติกรรม ทักษะ และเจตคติของผู้เรียนระหว่างทาง เช่น การมีส่วนร่วมในการค้นคว้า ความร่วมมือกับชุมชน ความคิดสร้างสรรค์ ในการดำเนินกิจกรรม หรือการสื่อสารระหว่างเพื่อน

- การประเมินแบบมีส่วนร่วม (Participatory Evaluation) เปิดโอกาสให้ชุมชน ผู้ปกครอง และผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมิน เช่น การแสดงความคิดเห็นหรือเสนอแนะว่าผลงานของผู้เรียนสอดคล้องกับความต้องการและวัฒนธรรมของชุมชนหรือไม่

๕) การสานสัมพันธ์และความร่วมมือกับชุมชน โดยมีแนวทางในการดำเนินงานดังนี้

- ส่งเสริมการเป็น “โรงเรียนชุมชน” สถานศึกษาควรเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้ที่เปิดกว้าง ให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนหรือจัดกิจกรรมต่าง ๆ

- สนับสนุนบทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดให้มี “ชมรม” หรือ “ค่าย” ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาท้องถิ่นกับผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เช่น ชมรมดนตรีพื้นบ้าน ชมรมวิจัยสมุนไพรพื้นถิ่น เป็นต้น

- สร้างเครือข่ายกับองค์กรต่าง ๆ ประสานงานกับหน่วยงานราชการ องค์กรพัฒนาเอกชน และสถาบันศึกษาระดับสูง เพื่อขอความสนับสนุนทรัพยากร องค์ความรู้ หรือแนวทางการพัฒนาหลักสูตรร่วมกัน

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอเพื่อลดอุปสรรคและเอื้อให้การจัดการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์สามารถเกิดขึ้นจริงในเชิงปฏิบัติ ดังนี้

๑) ส่งเสริมหลักสูตรท้องถิ่นและนวัตกรรมการสอนเชิงวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุนโรงเรียนในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นอย่างจริงจัง โดยกำหนดนโยบายที่ยืดหยุ่นให้ครูและชุมชนสามารถออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ได้อย่างหลากหลาย รวมทั้งสนับสนุนด้านงบประมาณ อุปกรณ์การสอน และการอบรมครู

๒) ยกระดับทักษะของครูและบุคลากรทางการศึกษา ควรมีโครงการพัฒนาศักยภาพครูในการสอนแบบบูรณาการวัฒนธรรม การใช้ภาษาแม่ การเรียนรู้ฐานชุมชน และเทคนิคการประเมินผลเชิงคุณภาพ อาจจัดเป็นหลักสูตรฝึกอบรม หรือโครงการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครูในพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งสร้างเครือข่ายครูที่เน้นการศึกษาบนฐานวัฒนธรรม

๓) เพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนและผู้ปกครอง โรงเรียนควรวางแผนอย่างเป็นระบบในการดึงคนในชุมชนและผู้ปกครองเข้ามามีส่วนร่วม ไม่ว่าจะเป็นการเข้ามาเป็นวิทยากร การเป็นที่ปรึกษาด้านวิถีชีวิต หรือแม้แต่การร่วมทำกิจกรรมกับนักเรียน เปิดพื้นที่สื่อสารให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้การจัดการศึกษาเป็นเรื่องของทุกฝ่ายอย่างแท้จริง

๔) สร้างพื้นที่สาธารณะและสื่อประชาสัมพันธ์ จัดเวทีสาธารณะ นิทรรศการ หรือสื่อออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ผลงานของผู้เรียนและเรื่องราวของวัฒนธรรมท้องถิ่น สร้างการยอมรับและความเข้าใจในหมู่คนทั่วไป อาจทำในรูปแบบช่อง YouTube หรือบล็อกเล่าเรื่อง รวมถึงการทำสารคดีชุมชน ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้คนรุ่นใหม่เห็นคุณค่าและมีส่วนร่วม

๕) วิจัยและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง สนับสนุนให้มีการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) และเชิงปริมาณ (quantitative research) เพื่อประเมินผลกระทบของการจัดการเรียนรู้ตามวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ต่อผู้เรียนและชุมชนในระยะยาว รวมถึงการเผยแพร่บทเรียนจากพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จสู่พื้นที่อื่น เพื่อพัฒนาต่อยอด

๖) บริหารจัดการการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เนื่องจากสังคมไทยยังคงเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในด้านเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และอิทธิพลจากวัฒนธรรมภายนอก จำเป็นที่โรงเรียนและชุมชนจะต้องเฝ้าระวังและปรับตัว โดยผสมผสานองค์ความรู้สมัยใหม่เข้ากับภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะ “บูรณาการสองทาง” คือยืนอยู่บนฐานวัฒนธรรม แต่ไม่ปิดกั้นการเรียนรู้จากภายนอก

การเก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนาชุมชน

การศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมีการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ พื้นที่การเรียนรู้ รวมถึงการพัฒนาการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่/กลุ่มเป้าหมาย ๓ แห่ง/กลุ่ม ได้แก่ (๑) ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร (๒) กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน-อูรักลาโว้ย จังหวัดพังงา-ภูเก็ต และ (๓) กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จังหวัดลำพูน รายละเอียดการเก็บรวบรวมข้อมูลฯ ดังนี้

๑. การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนา “ชุมชนนางเลิ้ง จังหวัดกรุงเทพมหานคร” เดือนเมษายน ๒๕๖๘

ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร เป็นการพัฒนาจากรุ่นสู่รุ่นและมุ่งพัฒนาคนเป็นประเด็กหลัก ซึ่งบุคคลสำคัญหรือ Keypersons ในการพัฒนาและฟื้นฟูชุมชนนางเลิ้ง คือ แม่แดง น้ามนต์ และป้าลม (ผู้นำชุมชนและผู้ก่อตั้งกลุ่มอีเล้ง) โดยทั้ง ๓ ท่านได้เล่าให้ฟังถึงปัญหาเรื่องความเป็นเมือง (การสร้างรถไฟฟ้า การมุ่งพัฒนาความเจริญด้านวัตถุมากกว่าความเป็นอยู่) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนนางเลิ้ง อีกทั้งพื้นที่อยู่อาศัยของคนในชุมชนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ของสำนักทรัพย์สินพระมหากษัตริย์ (มากถึงร้อยละ ๙๙ มีเพียง ๓ พื้นที่เป็นทรัพย์สินส่วนบุคคล) นอกจากนี้ ชุมชนนางเลิ้งยังพบปัญหาอื่น ๆ ที่สะสมมาอย่างยาวนานทั้งปัญหาชุมชนแออัด คนไร้บ้าน ยาเสพติด คนไม่ได้รับการศึกษา ดังนั้น ภาพจำในอดีตเกี่ยวกับคนนางเลิ้ง จึงเต็มไปด้วยภาพเชิงลบ ความรุนแรง การต่อสู้ และการไม่ยอมคน ต่างจากปัจจุบันที่ภาพเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไป มีเด็กและเยาวชนที่จบการศึกษาสูง อาชีพการงานดีและมั่นคง

จากข้างต้นทั้ง ๓ ท่าน จึงมุ่งไปสู่เป้าหมายเดียวกัน คือ การพัฒนาคนในชุมชนให้อยู่คู่กับความเจริญ การทำให้เมืองมีความสุข มีค่า อยากสร้างความรู้สึกमानางเลิ้งเหมือนได้กลับบ้าน รวมทั้งให้นางเลิ้งเป็นเหมือนชุมชน/พื้นที่/ย่านที่รวบรวมภูมิปัญญาที่หลากหลาย (อาทิ ชุมชนคนจีน ยวน มอญ เก็บข้อมูลงานวิจัย อาหาร ยาเสพติด เป็นต้น) คนทุกกลุ่มสามารถมา shopping ในขณะเดียวกันก็สามารถรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชุมชนไว้ โดยกระบวนการ/กลไก/เครื่องมือที่ทั้ง ๓ ท่านใช้ ได้แก่ การเป็นแม่เหล็ก/ข้อต่อที่คอยเชื่อมโยงเครือข่าย การสร้างเครือข่ายเพื่อนร่วมทำงาน การใช้ศิลปะเปลี่ยนเมือง การใช้หนัง/ภาพยนตร์ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การพัฒนาคนในชุมชนให้สามารถเป็นวิทยากร ให้คนเล่าเรื่องเมือง/ชุมชนด้วยกระบวนการ oral history การสร้างเส้นทางการเรียนรู้ชุมชน การเปลี่ยนกระบวนการในการเก็บรวบรวมข้อมูลใหม่ ด้วยการเล่าเรื่องผ่านภาพถ่ายและจัดนิทรรศการ การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์เมือง/ชุมชนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง อาทิ รวมพลคนเป็นหา Project ๑ ปี หน้า ๗ เรื่อง กิจกรรม message to the sky ไปจนถึงการมี website ชุมชน และการทำ community lab เป็นต้น

สำหรับ Timeline และกระบวนการเปลี่ยนเมืองนั้น ยุคเริ่มต้นเป็นยุคของ “แม่แดง” ยุคของการต่อสู้ด้วยการส่งเสียง การเรียกร้องสิทธิ การประโคมข่าว Thai PBS เข้ามาในชุมชนอยู่บ่อยครั้ง ต่อมาปี ๒๕๕๑-๒๕๕๔ หรือยุค “community art lab” เกิดกลุ่มอีเล้ง เป็นยุคที่มีการเปิดพื้นที่ชุมชนให้คนภายนอกได้เข้ามาเรียนรู้ เปลี่ยนวิธีการสื่อสารใหม่ มีการสร้างและดึงพลังชุมชนให้เข้มแข็งขึ้นผ่านการทำ project ศิลปะชุมชนและการทำงานร่วมกับเด็กและเยาวชน ผลจากการดำเนินงานในยุคดังกล่าวส่งต่อไปถึงช่วงปี ๒๕๕๕-๒๕๕๗ มีการเกิดขึ้นของเทศกาลศิลปะระดับนานาชาติ หรือ “Buffalo Film Festival” ส่งผลให้พื้นที่ชุมชนถูกเปลี่ยนเป็น local studio เกิดขึ้นเป็น art in community มีศิลปินระดับโลกมาฝึงตัวอยู่ในชุมชนเป็นเดือน ๆ มีการจัด

กิจกรรมร่วมกับศิลปินชาวญี่ปุ่น “ยาชิ” จัด theater workshop ให้ความรู้เรื่องแผ่นดินไหว ขยายต่อไปสู่การพัฒนาทักษะบัลเล่ย์ การทำเปเปอร์มาเช่แนวจัดแสดงทั่วโลก และในปี ๒๕๕๘ – ๒๕๖๑ เกิดความร่วมมือกับสถาบัน มหาวิทยาลัย ทั้งในและต่างประเทศ (มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย UNESCO British Council เป็นต้น)

จนกระทั่งปี ๒๕๖๒ – ๒๕๖๖ ช่วงสถานการณ์โควิด ชุมชนนางเลิ้งเห็นความล้มเหลวของเพื่อนชุมชนอื่น และต้องการที่จะปิดช่องว่างนั้น จึงมีการพัฒนา community data based เพื่อแก้ปัญหาชุมชน ปัญหา food security การขาดปัจจัยพื้นฐาน เป็นต้น โดยได้ขยายต่อไปสู่ช่วงโควิด มีการทำ database พัฒนาระบบเครือข่ายจิตอาสา มี chief ชุมชน ส่งผลให้ช่วงโควิดสามารถช่วยชุมชนได้มากกว่า ๕๐,๐๐๐ แห่ง นอกจากนี้ มีการพัฒนา collective collaboration ด้วยการพัฒนา project ร่วมกับมหาวิทยาลัย เพื่อเป้าหมายไปสู่ exchange ecosystem หรือ การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศและการสร้างความมั่นคงทางอาหาร ในปัจจุบัน (ตั้งแต่ปี ๒๕๖๗ เป็นต้นมา) มีการเปลี่ยนรูปแบบไปสู่ community lab มีการพัฒนาฐานข้อมูล พัฒนา platform online นำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยรักษาวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น สร้าง society engage art รวมถึงมุ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาของคนในชุมชน อย่างไรก็ตาม ชุมชนนางเลิ้งยังพบปัญหาช่องว่างระหว่างหน่วยงานของรัฐ (เขต) กับชุมชน จึงมีความพยายามที่แก้ปัญหาดังกล่าวด้วยการใช้กลไกประธานชุมชน เพื่อเป็นตัวกลางคอยเชื่อมงานระหว่างภาครัฐกับชุมชน ภาพการเก็บรวบรวมข้อมูลและเส้นทางการเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง ดังนี้

เส้นทางสำรวจชุมชนนางเลิ้ง

วัดสุนทรธรรมทาน
(วัดแค นางเลิ้ง)
สถานที่/พื้นที่ จัดกิจกรรมของคนทุก
ช่วงวัยในชุมชน

บ้านชัยสิทธิ์
บ้านโบราณสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒
ซึ่งเคยเป็นทั้งบ้านและ
คลินิกรักษาโรค

**ศูนย์การเรียนรู้ ละครชาตรี
บ้านนางเลิ้ง**
เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เปิดสอน
ละครชาตรี และแหล่งเรียนรู้ทาง
วัฒนธรรมของชุมชนนางเลิ้งด้วย

ตรอกละครชาตรี
เป็นชุมชนใหญ่ที่รวบรวมศิลปิน
ทั้งนักแสดงและนักดนตรี
ที่สืบทอดมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓

โรงละครชาตรี
มีการปรับปรุงและพัฒนาถึง ๓ ครั้ง
เพื่อใช้เป็นสถานที่ในการสืบทอด
วัฒนธรรม/ภูมิปัญญาละครชาตรี

ตลาดนางเลิ้ง
เป็นตลาดแห่งแรกของประเทศ
มีมายาวนานกว่า ๑๒๐ ปี
รวมอาหารคาวหวาน ขนมโบราณ
ขนมชาวงัว

ศาลเสด็จเตี้ย
เป็นศาลแห่งแรก
ชาวนางเลิ้งมีความศรัทธาจากรุ่นสู่รุ่น

๒. การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ “มอแกน-มอแกน-อูรักลาโว้ยจจ จังหวัดพังงา-ภูเก็ต” เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๘

“กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน ชุมชนทับปลา-ลำปี จังหวัดพังงา”

• สภาพปัจจุบัน-ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน ชุมชนทับปลา-ลำปี จังหวัดพังงา

กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน ชุมชนทับปลา-ลำปี จังหวัดพังงา ยังคงพบปัญหาเกี่ยวกับอคติทางชาติพันธุ์ โดยคนส่วนใหญ่ในสังคมยังมองกลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ด้อยโอกาส ไม่ค่อยเข้าใจว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นคนไทย แต่มีเชื้อชาติเป็นของตัวเอง และมีความเชื่อที่ไม่เหมือนกลุ่มอื่น อีกทั้งยังพบปัญหาเกี่ยวกับการใช้พื้นที่สาธารณะ-พื้นที่ทำกิน-พื้นที่อยู่อาศัย-พื้นที่ทางจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นปัญหาที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน อาทิ พื้นที่ทำเรืออยู่ในระหว่างข้อพิพาทกับหน่วยงาน/ภาคเอกชน/นายทุน พื้นที่ทำกิน-พื้นที่อยู่อาศัยบางพื้นที่ไม่มีเอกสารสิทธิรับรอง บางพื้นที่เป็นพื้นที่ทับซ้อนไม่ได้รับอนุญาต (เขตป่าสงวน) พื้นที่ทางจิตวิญญาณ (สุสานมอแกนท่าดินลาด) พบปัญหาความเป็นเจ้าของทับซ้อนกับการเป็นป่าสงวนกับป่าชายเลน ซึ่งหากอนาคตมีการรับรองให้เป็นป่าชายเลน พื้นที่ก็อาจถูกแปรเปลี่ยนการใช้ประโยชน์และสุสานจะโดนรื้อถอนไปในที่สุด อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาติพันธุ์ฯ ได้มีการประสานไปยังหลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแต่กลับไม่ได้รับการแก้ไข และไม่ทราบว่าใคร/หน่วยงานใดเป็นผู้รับผิดชอบหลัก เนื่องจากเมื่อประสานงานไปยังหน่วยงาน ทุกหน่วยงานต่างแจ้งว่าอยู่นอกเขตความรับผิดชอบ รวมทั้งยังพบปัญหา

การขาดงบประมาณในการบริหารจัดการชุมชน/โครงการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้การดำเนินงานและการพัฒนาต่าง ๆ ขาดความยั่งยืน

- **หน่วยงานในพื้นที่ที่ดำเนินการพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่**

- พัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด มีการดูแลเกี่ยวกับการเข้าถึงโอกาสทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในทุกมิติ โดยส่วนใหญ่กลุ่มชาติพันธุ์ “มอแกน” บนพื้นที่เกาะสุรินทร์พบปัญหามากที่สุด เนื่องจากงบประมาณในการดูแลกลุ่มชาติพันธุ์ของหน่วยงานมีค่อนข้างจำกัด การเดินทาง-การนั่งเรือเข้าไปมีค่าใช้จ่ายค่อนข้างสูง ๑๗๐๐ บาท/คน/เที่ยว อีกทั้งการเข้าไปดูแลสามารถเข้าไปได้เพียงช่วงเปิดฤดูกาลท่องเที่ยวเท่านั้น

- บ้านพักเด็กและครอบครัวจังหวัดพังงา ดำเนินการส่งเสริมเด็กและเยาวชนให้เข้าถึงการศึกษาที่เพิ่มมากขึ้น มีการพัฒนากิจกรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ การให้ข้อมูลด้านสาธารณสุข การอยู่ร่วมกับสังคม การเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายให้เด็กและเยาวชนออกไปสู่สังคมได้อย่างภาคภูมิใจ

- นิคมสร้างตนเองพังงา มีบทบาทหน้าที่ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มเป้าหมายพิเศษ เช่น เด็กและเยาวชน คนพิการ ผู้สูงอายุ และครอบครัว มีการส่งเสริมการพัฒนาอาชีพ สร้างรายได้และส่งเสริมอัตลักษณ์ของนิคม การสำรวจข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ที่แน่ชัดเพื่อการประสานและส่งต่อการเชิญกลุ่มชาติพันธุ์เข้าประชุม การรับฟังปัญหา การพูดคุยหารือร่วมกับแกนนำ รวมถึงการลงพื้นที่เพื่อเห็นสภาพปัญหาจริงของกลุ่มชาติพันธุ์ ปัจจุบันนิคมฯ ดูแลกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเลกว่า ๑๒,๐๐๐ คน ในพื้นที่จังหวัดพังงา ภูเก็ต กระบี่ ระนอง และสตูล ซึ่งจังหวัดพังงาถือได้ว่าเป็นจังหวัดที่มีกลุ่มชาติพันธุ์มากที่สุดในภาคใต้ มีมากถึง ๕,๐๐๐ คน

- วัฒนธรรมจังหวัดฯ มีการจัดกิจกรรม/งานเทศกาลเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมและชีวิตของชาวมอแกน-มอแกน ส่งเสริมให้เรียนรู้ภาษามอแกน-มอแกนที่เกาะพระทอง (โรงเรียนเกียรติประชา) การท่องเที่ยววิถีชุมชน การประชุมคณะกรรมการชาติพันธุ์ของจังหวัด โดยอนาคตหน่วยงานจะออกแบบรูปแบบการเรียนรู้ใหม่ที่มุ่งส่งเสริมการรักษาภูมิปัญญา-วิถีชีวิต-วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มากขึ้น อาทิ การส่งเสริมเรื่องรองเงงเพลงบอก การทำเรื่องท่องเที่ยวให้ชัดเจนขึ้น การสืบสานภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านการเปิดโอกาสให้พื้นที่มีเวลาสอนภาษาเป็นของตนเอง การสร้างเด็กและเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อช่วยสืบสานและรักษาภูมิปัญญาและวัฒนธรรม เป็นต้น

- **ข้อเสนอ/แนวทางการแก้ปัญหาเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์** อาทิ การเปิดพื้นที่ให้มีการพูดคุย การสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ (กลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนหนึ่งของรัฐ) มีการทำงานร่วมกันจากหลายภาคส่วน การออกแบบและพื้นที่ต้นแบบ รวมถึงมีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การพัฒนานโยบายที่ customize ตามแต่ละบริบทพื้นที่ การพัฒนาฐานข้อมูล-ฐานชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ การปรับปรุงกฎหมาย-การรับรองสิทธิเพื่อให้สังคมยอมรับ-รับรู้ว่ามีคนกลุ่มนี้อยู่ การหาเจ้าภาพหลักในการดำเนินงาน (ที่ผ่านมาไม่มีเจ้าภาพหลัก) เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น การแต่งตั้งคณะกรรมการ-คณะทำงานเพื่อแก้ไขปัญหาที่ดิน-เส้นทางประมง-เส้นทางหากิน-เส้นทางสัญจรทั้งระบบ การให้โรงเรียนเป็นศูนย์กลาง/พื้นที่กลางการเรียนรู้ของชุมชน มีการเรียนรู้วัฒนธรรมร่วมกัน การดึงวัฒนธรรมมาในโรงเรียน นักเรียนได้เรียนรู้วัฒนธรรม พ่อแม่ได้ใช้เวลาร่วมกับลูก เป็นต้น

- **การพัฒนาฐานการเรียนรู้ของชุมชนตำบลลา - ลำปี**

การพัฒนาฐานการเรียนรู้ของชุมชนตำบลลา - ลำปี อยู่ในขั้นเริ่มต้นของการพัฒนาไปสู่การเป็นศูนย์/แหล่งการเรียนรู้การท่องเที่ยวชุมชน โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวมอแกน-มอแกนเป็นฐาน โดยชุมชน

ใช้ศูนย์ปฏิบัติการโครงการดำเนินงานตำบลยั่งยืนฯ เป็น HUB กลาง/แกนกลางที่เชื่อมโยงฐานการเรียนรู้ ซึ่งขณะนี้ อยู่ในระหว่างการพัฒนาให้เป็นระบบและยั่งยืนมากขึ้น

สำหรับภายในศูนย์ฯ มีการจัดแสดงนิทรรศการวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน ทั้งภาษามอแกน-มอแกน (ภาษาชาวเล) การทำประมง ความสัมพันธ์ของคน เรือ และทะเล พิธีกรรมความเชื่อ บุญเดือน ๑๐ การร้องเพลงรองเง็ง เพลงบอก เพลงรำมะนา เป็นต้น โดยฐานการเรียนรู้ซึ่งในอยู่ระหว่างการพัฒนา ได้แก่ ฐานการทำประมงพื้นบ้าน ธนาคารหอยก้น การจักสานจากต้นเตย การร้องเพลงรองเง็ง การทำอาหารพื้นบ้าน แผลงปลุกผักผสมผสาน การร้องเพลงบอก ธนาคารปูดำ การทำขนมจาก (พบรัก) เป็นต้น

ที่ตั้งศูนย์การเรียนรู้

การจัดแสดงภายในศูนย์ฯ (๑)

การจัดแสดงภายในศูนย์ฯ (๒)

ฐานการเรียนรู้
Learning Base
สาธิตการทำขนมจาก(พบรัก)
Demonstration of making
dessert Jark(found love)
โดย นางนวล แซ่ตัน
By Mrs.Nuan Saetan

ฐานการเรียนรู้ การทำขนมจาก (พบรัก)

ฐานการเรียนรู้
Learning Base
ภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน
Local fishing wisdom
โดย นายสุธรรม นาวารักษ์
By Mr.Sutham Navarak

ฐานการเรียนรู้
Learning Base
ธนาคารหอยก้น
Shellfish aside Bank
โดย น.ส.ฐิติรัตน์ นาวารักษ์
By Ms.Thitirat Navaruk

ฐานการเรียนรู้ ภูมิปัญญาประมงพื้นบ้าน

ฐานการเรียนรู้
Learning Base

ด้านจักสานจากต้นเตย
Weaving from pandanus trees

โดย นางหวี นาวารักษ์
By Mrs.Wee Navarak

ฐานการเรียนรู้ ธนาคารหยกกัน

ฐานการเรียนรู้
Learning Base

การร้องเพลงร้องเง็ง
The Song "Rong Ngen"

โดย นางน้อย สมัน
By Mrs.Noï Saman

ฐานการเรียนรู้ การจักสานจากต้นเตย

ฐานการเรียนรู้
Learning Base

สาธิตการทำอาหารพื้นบ้าน
Local cooking demonstration

โดย นางชุตีมา เทศกุล
By Mrs.Chutima thetkul

ฐานการเรียนรู้ การร้องเพลงร้องเง็ง

ฐานการเรียนรู้
Learning Base

แปลงปลูกผักผสมผสาน
Mixed vegetable plot

โดย น.ส.สุวรรณ แซ่ตัน
By Ms.Suwan Saetan

ฐานการเรียนรู้ การทำอาหารพื้นบ้าน

ฐานการเรียนรู้
Learning Base

การร้องเพลงบอก
The Song "Bork"

โดย นางมอย นาวารักษ์
By Mrs.Moi Navarak

ฐานการเรียนรู้ แปลงปลูกผักผสมผสาน

ฐานการเรียนรู้
Learning Base

"ธนาคารปูดำ"
Black Crab Bank

โดย นายคงเดช นาวารักษ์
By Mr.Kongdej Navarak

ฐานการเรียนรู้ การร้องเพลงบอก

ฐานการเรียนรู้ ธนาคารปูดำ

อย่างไรก็ดี กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน ชุมชนทับปลา-ลำปี จังหวัดพังงา ยังพบปัญหาเฉพาะเจาะจง ด้านการศึกษา อาทิ การขาดความร่วมมือและการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างโรงเรียนและชุมชน โดยผู้บริหารสถานศึกษายังคงมีอคติเชิงลบต่อกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้ภาษา-วัฒนธรรม-อาหาร-ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีการสืบสาน/ถ่ายทอด/รักษาไว้ผ่านกลไกของสถานศึกษา ทั้งนี้ ในอนาคตกลุ่มชาติพันธุ์ฯ อยากให้มีหน่วยงานหรือองค์กรเข้ามาช่วยเหลือและพัฒนาพื้นที่อย่างจริงจัง อาจเป็นการฝึกอบรม การให้ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์ การจัดสรรงบประมาณเพื่อพัฒนาพื้นที่/แหล่ง/ศูนย์การเรียนรู้ การออกแบบ พัฒนา และเชื่อมโยงองค์ความรู้-วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ไปสู่การเรียนการสอนในสถานศึกษา การสร้างรายได้ การสร้างวงจรการเรียนรู้ของชุมชนให้เกิดขึ้นอย่างยั่งยืน เป็นต้น

“กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย ชุมชนสะป่า-ชุมชนแหลมตึกแก-ชุมชนเกาะสิเหร่-ชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต”

กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย ชุมชนสะป่า-ชุมชนแหลมตึกแก-ชุมชนเกาะสิเหร่-ชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต พบปัญหาทับซ้อน-ซ้ำซ้อนเกี่ยวกับที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย-ที่จิตวิญญาณ-ที่สาธารณะประโยชน์ รวมถึงปัญหาการเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน ปัจจัย ๔ และสวัสดิการทางสังคมต่าง ๆ ที่ควรจะได้รับ อาทิ การครองที่ดินโดยมิชอบ การถูกนายทุนไล่ที่ การใช้กำลัง-ความรุนแรงขับไล่กลุ่มชาติพันธุ์ การสร้างโรงแรมทับพื้นที่ทางจิตวิญญาณ บางพื้นที่ขาดมิเตอร์ไฟฟ้าและใช้ไฟฟ้าระบบเติมเงิน ซึ่งมีราคาแพง สวนทางกับรายได้ของกลุ่มชาติพันธุ์ การถูกห้าม-จำกัดเข้าพื้นที่อุทยาน (จากเดิมเคยเป็นพื้นที่ทำมาหากิน) การให้สิทธิทางการศึกษา-สาธารณสุขยังไม่ครอบคลุม พื้นที่อยู่อาศัยจำกัดและแออัด เนื่องจากครอบครัวขยายขึ้นแต่ไม่สามารถขยายพื้นที่ได้มากกว่าที่เป็นอยู่ ขาดองค์กรหรือหน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยอย่างจริงจัง ผู้สูงอายุ-ผู้พิการกลุ่มชาติพันธุ์บางรายไม่ได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเหมือนอื่นทั่วไป เป็นต้น ทั้งนี้ พื้นที่มีข้อเสนอเพื่อพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ อาทิ การจัดให้มีคณะกรรมการจัดทำข้อมูลสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ การส่งเสริมศักยภาพกลุ่มชาติพันธุ์ในการจัดการข้อมูล การเก็บประวัติศาสตร์ชุมชน การทำผังเครือญาติ การขึ้นทะเบียนภาษามอแกลน-มอกแกนเป็นภาษาวัฒนธรรม รวมถึงการสำรวจ/ค้นหา/วิจัยให้เห็นถึงปัญหาจริง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

ลานกิจกรรมกลางชุมชน

อาชีพของคนในชุมชน (ประมง หาดหอย หาดปลา)

การทำเครื่องแกงขายในชุมชน

อาชีพของคนในชุมชน (ประมง หาดหอย หาดปลา)

อาชีพของคนในชุมชน
(ทำแห อวน จับปลา)

พื้นที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน
พื้นที่จิตวิญญาณของชุมชน
(กำลังจะถูกลื้อที่จากนายทุน)

เด็กและเยาวชนในชุมชน

วิถีชีวิตผูกพันกับท้องทะเล

๓. การลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ “ปกากะญอ จังหวัดลำพูน” เดือนพฤษภาคม ๒๕๖๘

ประชากรประมาณ ๒๗๐ คน อาชีพหลักของชาวบ้านกว่าร้อยละ ๘๐ ยังคงเป็นการทำไร่หมุนเวียน ขณะที่อาชีพเสริม คือ การเลี้ยงสัตว์และปลูกกาแฟ

ดอยช้างป่าแป๋ หรือ ต่าหลู่เก๋อซอ ในภาษาปกากะญอ เป็นที่ตั้งของชุมชนชาติพันธุ์ที่มีประวัติยาวนาน โดยแนวป่าที่กว้างใหญ่ของดอยช้างป่าแป๋ เป็นป่าต้นน้ำที่มีความอุดมสมบูรณ์สูง กินพื้นที่แนวเขตแบ่งระหว่างจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ ครอบคลุมพื้นที่กว่า ๒๑,๓๐๐ ไร่ ซึ่งบริเวณที่เรียกว่า ‘หลังช้าง’ คือ พื้นที่อยู่อาศัยของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอตั้งแต่อดีต-ปัจจุบัน ชุมชนดอยช้างฯ มีสมาชิกทั้งหมด ๗๗ ครัวเรือน

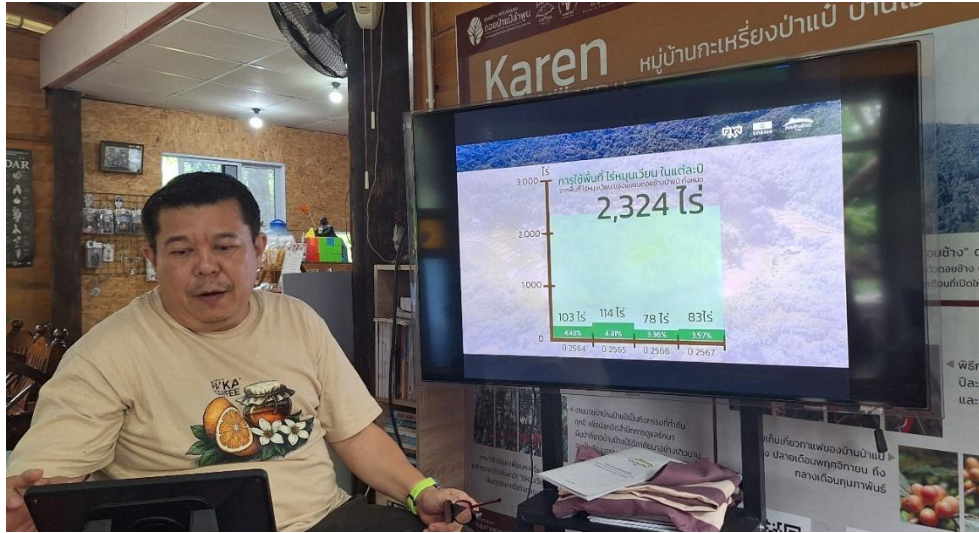
ชุมชนดอยช้างป่าแป๋ โดยคุณเล็ก-ภัทร์ไพบูลย์ เรือนสอน (พี่เล็ก) ประธานวิสาหกิจชุมชนดอยช้างป่าแป๋ เจ้าของร้านกาแฟ Pa'Ka Coffee เป็นผู้ขับเคลื่อนหลักและสื่อสารกับสังคมให้เกิดการรับรู้และความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ หรือการทำไร่หมุนเวียน ผ่านการทำงานร่วมกับศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร และยูเนสโกในการพัฒนาฐานข้อมูล-ชุดข้อมูลชุมชนการทำไร่หมุนเวียนทั้งด้านประวัติศาสตร์ชุมชน การจัดการระบบนิเวศ ไร่หมุนเวียน และขอบเขตพื้นที่ชุมชน ซึ่งชุมชนดอยช้างฯ ถือได้ว่าเป็น success case ของศูนย์มนุษย์ฯ และเป็นชุมชนเพียงแห่งเดียวที่มีแผนบริหารจัดการชุมชนที่ชุมชนพัฒนาขึ้นด้วยตนเอง

สำหรับฐาน-ชุดข้อมูลดังกล่าว พัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอด ๙ ปี โดยมีการนำเสนอการใช้พื้นที่และแบ่งการใช้พื้นที่ภายใต้ขอบเขตพื้นที่ ๒๑,๓๐๐ ไร่ ซึ่งเป็นพื้นที่ทับซ้อนของการประกาศพื้นที่อนุรักษ์เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ้านโฮ้ง จำนวนพื้นที่มากถึง ๑๒,๐๘๑ ไร่ และพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าบ้านโฮ้ง จำนวน ๙,๒๑๙ ไร่ ครอบคลุมถึง ๒ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน แบ่งออกเป็นพื้นที่ไร่หมุนเวียนเพียง ๒,๓๒๔ ไร่ (ร้อยละ ๐.๙๔) พื้นที่นาและสวนถาวรทั้งหมด ๓๙๘ ไร่ (๐.๑๖%) และพื้นที่อยู่อาศัย ๔๒๕ ไร่ (๐.๑๗%)

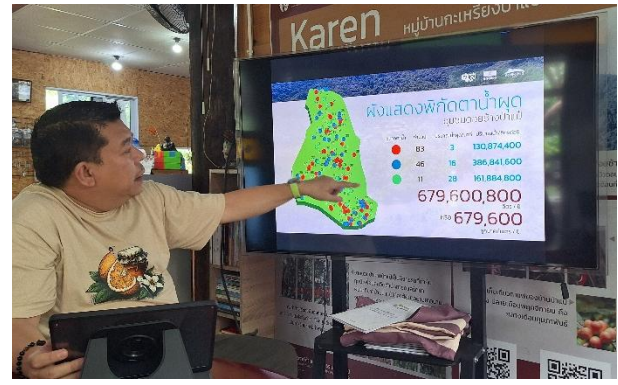
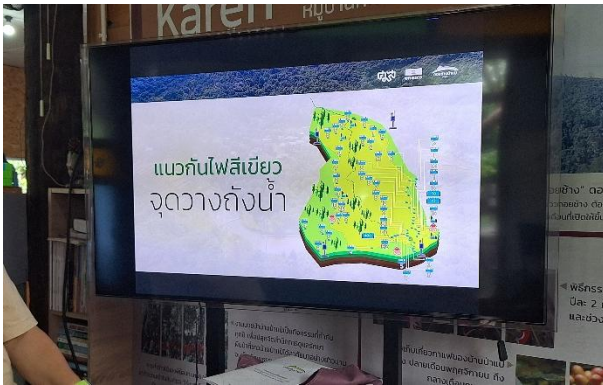
จากภาพแผนที่ข้างต้น พื้นที่ไร่หมุนเวียน คือ จุดสีเหลือง ซึ่งกระจายอยู่บริเวณต่าง ๆ ของพื้นที่ ๒๑,๓๐๐ ไร่ แต่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจผิดและมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนว่า การทำไร่หมุนเวียน คือ การใช้ภูเขาทั้งลูก การใช้พื้นที่ทั้งหมดเพื่อทำไร่หมุนเวียน และจะนำไปสู่การทำลายผืนป่าทั้งหมดในที่สุด แต่ในความเป็นจริงแล้ว ในระยะยาวการทำไร่หมุนเวียนสามารถช่วยทำให้ป่ากลับคืนมาโดยสมบูรณ์ อีกทั้งไร่หมุนเวียนของชาวปกากะญอ มีข้าว พืชผักที่หวานไปพร้อมกับเมล็ดพันธุ์ข้าว เหมือนมีพืชผักสวนครัวไว้กินตลอดทั้งปี นอกจากนี้ การทำไร่หมุนเวียนจะมีการทำซ้ำในที่เดิมไม่ได้ขยายพื้นที่เพิ่มขึ้น แต่คนส่วนใหญ่มักเข้าใจว่าการทำไร่หมุนเวียนจะต้องมีการเปิดพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่หมุนเวียนไปเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ผิด

นอกจากนี้ ฐานข้อมูลหรือชุดข้อมูลยังนำเสนอเกี่ยวกับการปล่อยออกซิเจนสู่ชั้นบรรยากาศ การกักเก็บ และดูดซับคาร์บอนของพื้นที่ป่าชุมชนดอยช้างป่าแป๋ เพื่อยืนยันให้เห็นว่าพื้นที่ป่ายังคงอุดมสมบูรณ์ และมีแนวโน้มที่จะมีความอุดมสมบูรณ์เพิ่มมากขึ้นในทุกปี โดยป่าแป๋สามารถกักเก็บคาร์บอนได้มากถึง ๑,๑๘๒,๘๔๙ (รวม) ตันคาร์บอน และดูดซับคาร์บอนได้มากถึง ๔,๓๔๑,๑๐๘ (รวม) ตันคาร์บอน

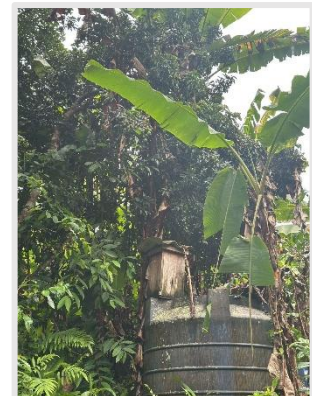

การนำเสนอระบบการจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ หรือการพัฒนานวัตกรรม ‘แนวกันไฟ’ เพื่อป้องกันไฟป่า เป็นการจัดการไฟป่าแบบป่าเปียกรูปแบบคล้ายที่ดอยตุง โดยเป็นการผสมผสานเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ากับภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น นอกจากการขุดสระน้ำขนาดใหญ่แล้ว ยังมีระบบจ่ายน้ำอัตโนมัติที่สั่งการได้จากแอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในอนาคตจะมาเป็นฐานการเรียนรู้

ในอนาคตพื้นที่ร้านกาแฟจะถูกพัฒนาเป็นศูนย์การเรียนรู้ พื้นที่การจัดอบรม มีการจัดนิทรรศการหมุนเวียน การจัดทำฐานข้อมูล การเก็บข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ การเก็บข้อมูลคุณภาพชีวิต ไปสู่การเป็นชุมชนต้นแบบการจัดการข้อมูล โดยอยากให้หน่วยงานต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วม ส่งเสริมและสนับสนุนเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ลดอคติของคนในสังคมเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ มีการปรับนโยบายการศึกษาให้สอดคล้องกับบริบทการทำงานและการบูรณาการร่วมกันจากหลายภาคส่วนเพื่อแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์อย่างแท้จริง การจัดฝึกอบรมคนในชุมชนให้สามารถออกแบบ จัดการ และถ่ายทอดองค์ความรู้หรือถ่ายทอดภูมิปัญญา การร่วมพัฒนาหลักสูตรชุมชน-ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น-ข้อมูลชุมชน การให้งบประมาณสนับสนุนอย่างตรงจุดและต่อเนื่อง ตลอดจนการขยายต่อองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไปสู่สาธารณชนในวงกว้าง

ปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ชุมชนดอยช้างป่าแป๋ ได้แก่ ปัจจุบันพบปัญหาเรื่องการส่งเสริมและสนับสนุนให้ทำไร่เชิงเดี่ยว เป็นการทำให้ไร่เพื่อธุรกิจแต่กลับทำลายธรรมชาติ-ภูมิปัญญา และวิถีชีวิตของคนบนดอยมากที่สุด การไม่ได้รับสิทธิ์ในการเยียวยาเหมือนชุมชน/สวนลักษณะอื่น “การทำที่เพื่อบริโภคแต่ทำขายไม่ผิด” อีกทั้งหน่วยงานรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญและเข้ามาทำงานร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่องจริงจัง สำหรับด้านการศึกษา นั้น มีองค์การบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) เข้ามาช่วยทำหลักสูตร แต่ยังไม่ได้หยิบประเด็นการศึกษามาเป็นเรื่องหลัก ชุมชนมีการพัฒนาหลักสูตรบูรณาการวิถีชีวิตและภูมิปัญญาร่วมกับพรรคประชาชน (เนื่องจากเป็นพื้นที่เดียวที่ได้รับเลือกตั้ง) เด็กบางคนพูดภาษาพื้นถิ่นฉิวฉินได้ แต่ไปลึกกว่านั้นพูดไม่ได้ รูปแบบการศึกษาโดยทั่วไปยังไม่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ ควรมีการพัฒนาและออกแบบรูปแบบการจัดการศึกษาใหม่ให้ผู้เรียนไม่ได้ใช้ภาษาไทยเป็นภาษาที่ ๑ เป็นต้น

อาชีพหลักของคนในชุมชน (เกษตรกรรม เลี้ยงผึ้ง ปลูกกาแฟ ทอผ้า)

วัด พื้นที่หลักในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

โรงเรียนดอยช้างป่าแป๋ สังกัด อบต. กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนแห่งเดียวในชุมชน มีครูทั้งสิ้น 4 คน นักการ 1 คน รักษาความปลอดภัย 1 คน และนักเรียน 15 คน ปัจจุบันได้รับการดูแลและช่วยเหลืออย่างครอบคลุมทุกด้านจากพรรคประชาชน อาทิ การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการ การติดตั้งอินเทอร์เน็ตความเร็วสูง คอมพิวเตอร์ ฯลฯ โดยมุ่งหวังจะพัฒนาโรงเรียนเป็นศูนย์ต้นแบบการเรียนรู้ของชุมชน

สรุปผล

การศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์

การศึกษาและพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน และ (๒) จัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้วิธีการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากพื้นที่/กลุ่มเป้าหมาย ๓ แห่ง/กลุ่ม ได้แก่ (๑) ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร (๒) กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน-อูรักลาโว้ยจ จังหวัดพังงา-ภูเก็ต และ (๓) กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จังหวัดลำพูน ซึ่งในบทนี้จะสรุปผลการศึกษาที่สำคัญตามวัตถุประสงค์ พร้อมทั้งนำเสนอข้อเสนอแนะสำหรับการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ รายละเอียดดังนี้

๑. การศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน

๑.๑ การศึกษาและพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน

จากการสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary and Research Synthesis) กับการเรียนรู้ตลอดชีวิต พหุวัฒนธรรมศึกษา ระบบนิเวศการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ข้อมูลกลุ่มชาติพันธุ์ ปะกาเกอญอ อูรักลาโว้ยจ มอแกน-มอแกน ชุมชนนางเลิ้ง ประกอบการหารือร่วมกับผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ จากนั้นถอดสรุปและสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญ (Key Factor Synthesis) ของต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน (ดังภาพที่ ๒) พบว่า

ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน ควรมุ่งไปสู่การพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต รักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างสมรรถนะที่จำเป็นสำหรับสังคมยุคใหม่ โดยจุดมุ่งหมายสำคัญ ประกอบด้วย (๑) Learning to Know (เรียนรู้เพื่อรู้) (๒) Learning to Do (เรียนรู้เพื่อปฏิบัติ) (๓) Learning to Live Together (เรียนรู้เพื่ออยู่ร่วมกัน) (๔) Learning to Be (เรียนรู้เพื่อชีวิต) และ (๕) Learn to Earn (เรียนรู้เพื่ออยู่รอด) อีกทั้งพื้นที่การเรียนรู้ที่ถูกพัฒนาขึ้นควรตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานสำคัญ ๒ ประการ ได้แก่ (๑) การจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ อาทิ การถ่ายทอดภูมิปัญญาชาวบ้าน การจัดกลุ่มสนใจ การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง และ (๒) การให้บริการ อาทิ ศูนย์การเรียนรู้ ห้องสมุดประจำหมู่บ้าน หรือสื่อดิจิทัล เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนเข้าถึงความรู้ได้อย่างเท่าเทียม

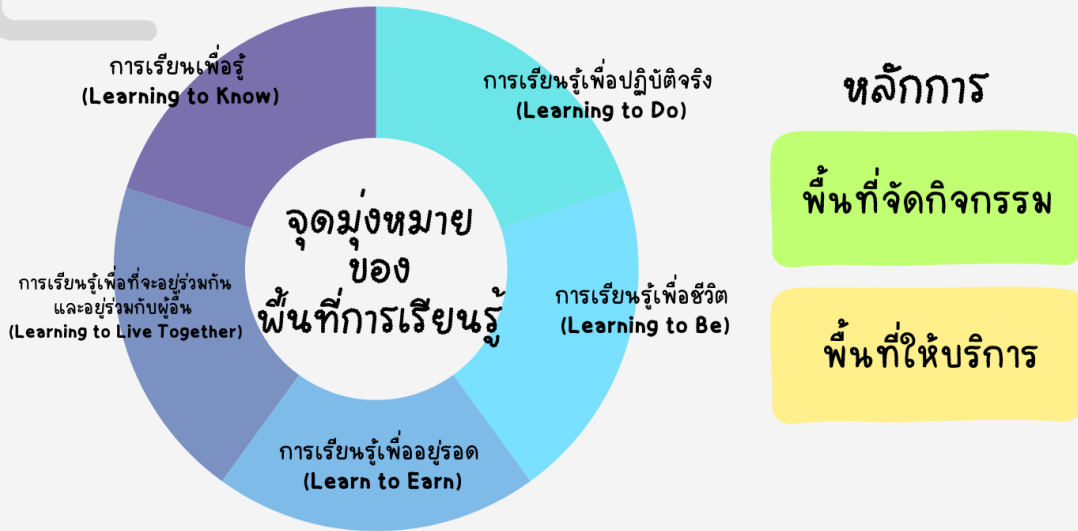
สำหรับกระบวนการ/ขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจและกำหนดวัตถุประสงค์ รวมถึงความต้องการของชุมชนดังที่ได้กล่าวแล้วข้างต้น จากนั้นจัดตั้งคณะทำงานและกลุ่มผู้รับผิดชอบ พร้อมกับขยายความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการบริหารจัดการและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ตลอดจนมีกระบวนการประเมินผลเพื่อปรับปรุงอย่างต่อเนื่องอยู่เสมอ ทั้งนี้ การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ควรพัฒนาให้ครอบคลุม ๖ องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ (๑) แหล่งที่มาของความรู้ ซึ่งอาจเป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวบุคคลและสามารถถ่ายทอดได้หลายวิธี เช่น การบันทึกเรื่องราว (๒) วิธีการและกระบวนการจัดการเรียนรู้ เช่น การจัดทำหลักสูตร (๓) สถานที่ อุปกรณ์ และสื่อการเรียนรู้ที่เอื้อต่อบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ (๔) คน องค์กร และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น ผู้นำชุมชน และกลุ่มแกนนำต่างๆ (๕) การประเมินและติดตามผลการเรียนรู้ ทั้งจากตัวผู้เรียนและกระบวนการสอน และ (๖) การบริหารจัดการที่มีความสามารถในการดำเนินงานเพื่อขับเคลื่อนชุมชนไปสู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ได้อย่างแท้จริง

เมื่อวิเคราะห์ถึงกระบวนการและแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญา/อัตลักษณ์พื้นถิ่น-ชุมชน เป็นฐานนั้น พื้นที่การเรียนรู้ดังกล่าวควรส่งมอบ/ให้บริการใน ๖ ประเด็นหลัก ได้แก่ (๑) การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ มีการเชื่อมต่อภารกิจด้านการศึกษาของพื้นที่กับชุมชนโดยรอบ (๒) การศึกษาความเป็นพลเมือง มีการเตรียมความเป็นพลเมืองที่มีพลังและรับผิดชอบ สนับสนุนการมีส่วนร่วมทางการเมือง (๓) การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม โดยใช้สภาพแวดล้อมของพื้นที่และชุมชนเป็นกรอบในการสร้างการเรียนรู้ของตนเอง (๔) การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน มีการใช้ประวัติศาสตร์ สภาพแวดล้อม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เป็นบริบทในการเรียนรู้ตามความต้องการและความสนใจ (๕) การเรียนรู้โดยการบริการ เป็นการบูรณาการระหว่าง การให้บริการชุมชนกับการศึกษาเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อประชาสังคมและชุมชน (๖) การเรียนรู้โดยการใช้การทำงานเป็นฐาน เป็นการใช้เวลากับผู้ที่มีประสบการณ์เพื่อขอคำปรึกษา หรือ การให้ข้อมูลเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับอาชีพ และซึมซับแบบอย่างที่ดีจากผู้มีประสบการณ์ และ (๗) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ทั้งการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ การสะท้อนการเรียนรู้/ทบทวนการเรียนรู้ การสรุปองค์ความรู้ และการประยุกต์ใช้ความรู้ ทั้งนี้ ประกอบด้วยแนวทางเสริม ได้แก่ (๑) การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา เช่น แพลตฟอร์มออนไลน์ แอปพลิเคชัน AI (๒) การส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ ผ่านกิจกรรมที่สร้างแรงบันดาลใจ และ (๓) การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและระหว่างพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน

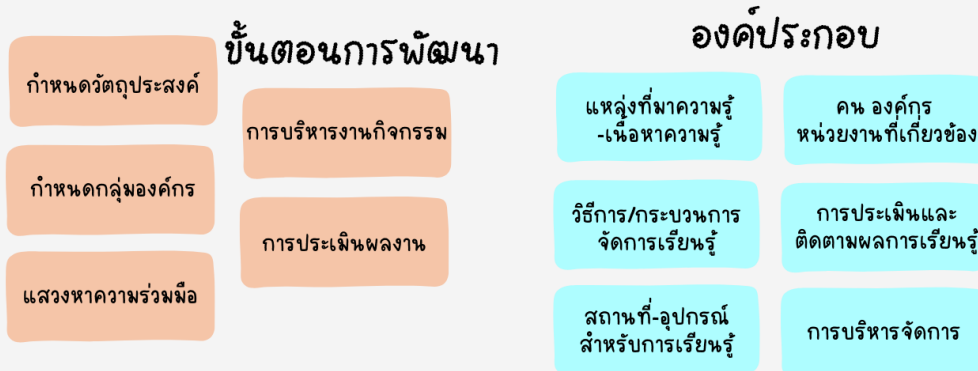
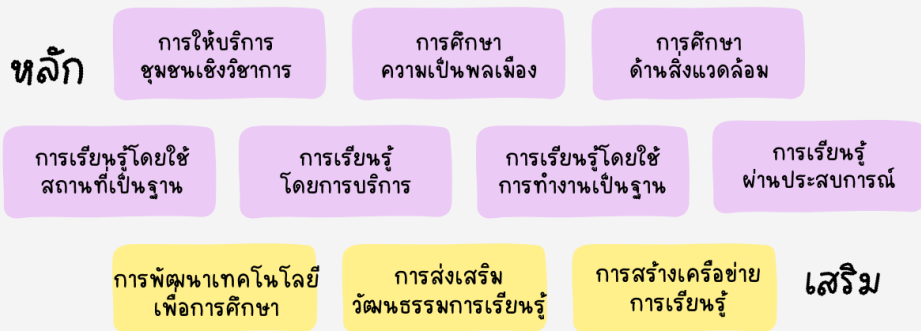
ทั้งนี้ การจะพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนต้องอาศัยปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ได้แก่ (๑) ปัจจัยส่วนบุคคล อาทิ แรงจูงใจทั้งภายในและภายนอก ความสามารถในการเรียนรู้ การจัดการเวลา (๒) ปัจจัยทางสังคม อาทิ การสนับสนุนจากครอบครัวและชุมชน ที่มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เครือข่ายสังคม วัฒนธรรมการเรียนรู้ (๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ อาทิ ความพร้อมทางการเงิน การลดต้นทุนการศึกษา (๔) ปัจจัยทางเทคโนโลยี อาทิ การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตและอุปกรณ์เทคโนโลยี การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และ (๕) ปัจจัยทางนโยบาย อาทิ การจัดทำนโยบายและโครงการสนับสนุน การเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ห้องสมุด สถาบันการเรียนรู้ และแพลตฟอร์มออนไลน์ช่วยเพิ่มความพร้อมในการเรียนรู้

ท้ายที่สุดแล้ว พื้นที่การเรียนรู้ดังกล่าวควรยกระดับและพัฒนาให้สามารถเป็นจุดเชื่อมต่อสำคัญในการบูรณาการองค์ความรู้/แนวคิดการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายในชุมชนเชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้ในระบบการศึกษา/สถานศึกษาทั้งการบูรณาการเนื้อหาวัฒนธรรมของนักเรียนเข้าไปในวิชาต่าง ๆ (Content Integration) เป็นหน่วยในการการสร้างความรู้ใหม่ (Knowledge Construction Process) ที่ถูกต้อง มุ่งเน้นหลักความยุติธรรม (Equity Pedagogy) ลดอคติ (Prejudice Reduction) ที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์/กลุ่มเปราะบาง อันจะนำไปสู่การปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียน (Empowering School Culture and Social Structure) ต่อไป

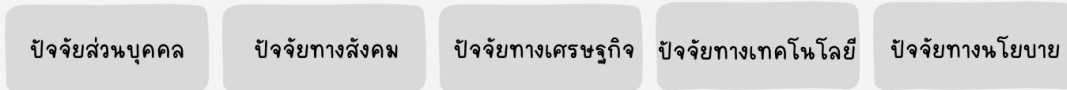
ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้ โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน

กระบวนการ/แนวทางการจัดการเรียนรู้

ปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุน

ภาพที่ ๒ ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน

๑.๒ การพัฒนาต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน

กรณีศึกษา (๑) ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร (๒) กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน จังหวัดพังงา (๓) กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย ชุมชนสะปำ-ชุมชนแหลมตึกแก-ชุมชนเกาะสิเหร่-ชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต และ (๔) กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ จังหวัดลำพูน

จากข้อ ๑.๑ ที่ได้ถอดสรุปและสังเคราะห์องค์ประกอบสำคัญของต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน (ดังภาพที่ ๒) จากนั้นลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจาก ๓ กลุ่ม ได้แก่ (๑) ชุมชนนางเลิ้ง จังหวัดกรุงเทพมหานคร (๒) กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน จังหวัดพังงา (๓) กลุ่มชาติพันธุ์อุรักลาโว้ย ชุมชนสะปำ-ชุมชนแหลมตึกแก-ชุมชนเกาะสิเหร่-ชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต และ (๔) กลุ่มชาติพันธุ์ปกาเกอญอ จังหวัดลำพูน สามารถวิเคราะห์แนวโน้ม/ประเด็นการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบของกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๔ กลุ่มได้ดังตารางที่ ๑

ตารางที่ ๒ วิเคราะห์แนวโน้ม/ประเด็นการพัฒนาพื้นที่ต้นแบบของกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๔ กลุ่ม

ประเด็น/ กลุ่มเป้าหมาย	ชุมชนนางเลิ้ง (กทม.)	กลุ่มชาติพันธุ์ มอแกน-มอแกน (พังงา)	กลุ่มชาติพันธุ์ อุรักลาโว้ย (ภูเก็ต)	กลุ่มชาติพันธุ์ ปกาเกอญอ (ลำพูน)
การแบ่งกลุ่ม ตามผู้เชี่ยวชาญ	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มที่ ๑ กลุ่มที่วัฒนธรรมถูกกลืนกลาย และต้องการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่ขาดการสนับสนุน/เสริมแรง/การดัดแปลงภาพที่มีอยู่ออกมาให้สามารถเพื่อสร้างผลกระทบอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง 	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มที่ ๓ ที่มีความเปราะบางในเกือบทุกมิติ และต้องการการสนับสนุนจากทุกหน่วย 	<ul style="list-style-type: none"> กลุ่มที่ ๒ กลุ่มที่ขาดการสนับสนุน/เสริมแรง/การดัดแปลงภาพที่มีอยู่ออกมาให้สามารถเพื่อสร้างผลกระทบอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง
ปัญหา/ ความต้องการ	<ul style="list-style-type: none"> ผู้คนจำนวนหนึ่งในชุมชนประสบปัญหาไร้สัญชาติ ไร้รัฐ หรือไม่มีบัตรประชาชน ทำให้เข้าไม่ถึงสิทธิขั้นพื้นฐาน การลดลงของประชากรและกิจกรรมทางเศรษฐกิจดั้งเดิม ผลกระทบจากการพัฒนาเมืองและโครงการโครงสร้างพื้นฐาน 	<ul style="list-style-type: none"> อคติทางชาติพันธุ์ การใช้พื้นที่สาธารณะ-พื้นที่ทำกิน-พื้นที่อยู่อาศัย-พื้นที่ทางจิตวิญญาณ ไม่ได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขาดความต่อเนื่อง การดูแลกลุ่มชาติพันธุ์เป็นหมู่เกาะสุรินทร์ทำได้ยาก 	<ul style="list-style-type: none"> การขาดสิทธิในที่ดิน ปัญหาทับซ้อน-ซ้ำซ้อนเกี่ยวกับที่ดินทำกิน-ที่อยู่อาศัย-ที่จิตวิญญาณ-ที่สาธารณะประโยชน์ การถูกไล่ที่และการบุกรุกจากโครงการท่องเที่ยว-นายทุน การหลุดออกจากระบบโรงเรียน 	<ul style="list-style-type: none"> ขาดสถานะทางทะเบียนราษฎร ทำให้ไม่สามารถเข้าถึงสิทธิต่าง ๆ ได้อย่างเท่าเทียม วิถีชีวิตที่ยึดโยงกับไร่มุมนเวียนมักถูกเข้าใจผิดว่าเป็นการทำลายป่า

ประเด็น/ กลุ่มเป้าหมาย	ชุมชนนางเลิ้ง (กทม.)	กลุ่มชาติพันธุ์ มอแกน-มอแกน (พังงา)	กลุ่มชาติพันธุ์ อุรักลาโว้ยจ (ภูเก็ต)	กลุ่มชาติพันธุ์ ปกากะญอ (ลำพูน)
	<ul style="list-style-type: none"> • ความท้าทายในการปรับตัวและยอมรับสิ่งใหม่ • ขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ • ภาพจำที่มีต่อชุมชนนางเลิ้งในอดีต 	<ul style="list-style-type: none"> • ขาดความร่วมมือและการเชื่อมโยงการทำงานระหว่างโรงเรียนและชุมชน • ภาษา-วัฒนธรรม-อาหาร-ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีการสืบสาน/ถ่ายทอด/รักษาไว้ผ่านกลไกของสถานศึกษา 	<ul style="list-style-type: none"> • การให้สิทธิทางการศึกษา-สาธารณสุขยังไม่ครอบคลุม • พื้นที่อยู่อาศัยจำกัดและแออัด • ขาดองค์กร/หน่วยงานที่เข้ามาช่วยเหลือด้านที่อยู่อาศัยอย่างจริงจัง • ผู้สูงอายุ-ผู้พิการกลุ่มชาติพันธุ์บางรายไม่ได้รับสวัสดิการเบี้ยยังชีพผู้สูงอายุเหมือนอื่นทั่วไป 	
ภูมิปัญญา /องค์ความรู้	<ul style="list-style-type: none"> • ละครชาตรี • อาหาร • สถาปัตยกรรม • วิถีชีวิต-วัฒนธรรม 	<ul style="list-style-type: none"> • ประมงพื้นบ้าน • การเลี้ยงหอยกัน • การจักสานจากต้นเตย • การร้องเพลงร้องแง • การทำอาหารพื้นบ้าน • การปลูกผักผสมผสาน • การร้องเพลงบอก • การเลี้ยงปูด้า • การทำขนมจาก ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> • ประมง • ทำอวน/แหจับปลา • การทำเครื่องแกง 	<ul style="list-style-type: none"> • การทำไร่หมุนเวียน • การปลูกกาแฟ • นวัตกรรมแนวกันไฟ • เกษตรกรรม • การเลี้ยงผึ้ง • การทอผ้า
พื้นที่/สถานที่	<ul style="list-style-type: none"> • ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง “FREC Bangkok (Ford Rural & Environmental Center)” 	<ul style="list-style-type: none"> • ศูนย์ปฏิบัติการโครงการดำเนินงานตำบลยั่งยืนฯ เป็น HUB กลาง/พื้นที่กลางที่เชื่อมโยงฐานการเรียนรู้ 	<ul style="list-style-type: none"> • ลานกิจกรรมกลางชุมชน 	<ul style="list-style-type: none"> • ร้านกาแฟ Pa’Ka Coffee • ลานกิจกรรมในวัดบนดอยช้างฯ • โรงเรียนดอยช้างป่าแป๋

ประเด็น/ กลุ่มเป้าหมาย	ชุมชนนางเลิ้ง (กทม.)	กลุ่มชาติพันธุ์ มอแกน-มอแกน (พังงา)	กลุ่มชาติพันธุ์ อุรักลาโว้ย (ภูเก็ต)	กลุ่มชาติพันธุ์ ปกากะญอ (ลำพูน)
	<ul style="list-style-type: none"> เส้นทางการเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง เพจอีเลิ้ง 	ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์		
กลุ่มเป้าหมายของพื้นที่/ศูนย์/แหล่งการเรียนรู้	ประชาชนทั่วไป	ยังไม่ชัดเจน	X	ยังไม่ชัดเจน
จุดมุ่งหมายของพื้นที่การเรียนรู้				
การเรียนรู้เพื่อรู้	/	X	X	X
การเรียนรู้เพื่อปฏิบัติจริง	X	/	X	/
การเรียนรู้เพื่อชีวิต	/	/	X	/
การเรียนรู้เพื่ออยู่รอด	/	X	X	X
การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับผู้อื่น	/	/	X	/
หลักการจัดพื้นที่การเรียนรู้				
การจัดกิจกรรม	/	/	X	X
การให้บริการ	/	On going	/	/
กระบวนการ/แนวทางการจัดการเรียนรู้				
การให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ	/	X	X	/
การศึกษาความเป็นพลเมือง	/	X	X	/
การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม	/	/	X	/
การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน	/	/	X	/
การเรียนรู้โดยใช้การทำงานเป็นฐาน	X	X	X	X
การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์	X	/	X	/
การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	/	X	X	X

ประเด็น/ กลุ่มเป้าหมาย	ชุมชนนางเลิ้ง (กทม.)	กลุ่มชาติพันธุ์ มอแกน-มอแกน (พังงา)	กลุ่มชาติพันธุ์ อุรักลาโว้ย (ภูเก็ต)	กลุ่มชาติพันธุ์ ปกากะญอ (ลำพูน)
การส่งเสริม วัฒนธรรมการเรียนรู้	/	X	X	X
การสร้างเครือข่าย การเรียนรู้	/	X	X	/
ขั้นตอนการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้				
กำหนดวัตถุประสงค์	/	/	X	On going
กำหนดกลุ่มองค์กร	/	/	X	/
แสวงหาความร่วมมือ	/	On going	On going	On going
การบริหารงาน กิจกรรม	/	On going	X	On going
การประเมินผลงาน	X	X	X	X
องค์ประกอบของพื้นที่การเรียนรู้				
แหล่งที่มาความรู้- เนื้อหาความรู้	/	/	X	/
วิธีการ/กระบวนการ จัดการเรียนรู้	/	/	X	X
สถานที่-อุปกรณ์การ เรียนรู้	/	/	X	X
คน องค์กร หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	/	On going	On going	On going
การประเมินและ ติดตามผลการเรียนรู้	X	X	X	X
การบริหารจัดการ	/	/	X	On going
ปัจจัยส่งเสริมและสนับสนุน				
ปัจจัยส่วนบุคคล	X	X	X	X
ปัจจัยทางสังคม	/	On going	X	On going
ปัจจัยทางเศรษฐกิจ	X	X	X	X
ปัจจัยทางเทคโนโลยี	X	X	X	X
ปัจจัยทางนโยบาย	X	On going	X	X
พหุวัฒนธรรมศึกษา				
การบูรณาการ เนื้อหาวัฒนธรรม ของนักเรียนเข้าไป ในวิชาต่าง ๆ	X	X	X	X
การสร้างความรู้ใหม่	X	X	X	X
การลดอคติ	X	X	X	X

ประเด็น/ กลุ่มเป้าหมาย	ชุมชนนางเลิ้ง (กทม.)	กลุ่มชาติพันธุ์ มอแกน-มอแกน (พังงา)	กลุ่มชาติพันธุ์ อุรักลาโว้ยจ (ภูเก็ต)	กลุ่มชาติพันธุ์ ปกากะญอ (ลำพูน)
การสอนที่ยึดหลัก ความยุติธรรม	X	X	X	X
การปรับโครงสร้าง ทางสังคมและ วัฒนธรรมในโรงเรียน	X	X	X	X

จากตารางที่ ๑ สรุปแนวทางการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายทั้ง ๓ กลุ่ม ดังนี้

ภาพที่ ๓ ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร

ชุมชนนางเลิ้ง กรุงเทพมหานคร เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาและขยายผลมากที่สุด เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมและดำเนินการฟื้นฟูวิถีชีวิตวัฒนธรรมของตนเอง (ละครชาตรี อาหาร สถาปัตยกรรม เป็นต้น) มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน อีกทั้งมีการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ของตนเองทั้งในรูปแบบกายภาพและออนไลน์ ได้แก่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง หรือ “FREC Bangkok (Ford Rural & Environmental Center)” การพัฒนาเส้นทาง การเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง หรือ Community Lab และเพจอีเลิ้ง โดยกลุ่มอีเลิ้ง เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบสำคัญของต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เป็นฐาน (ดังภาพที่ ๓) พบว่า

จุดแข็งของชุมชนนางเลิ้ง ได้แก่ (๑) การมีจุดมุ่งหมายของพื้นที่การเรียนรู้-การจัดการเรียนรู้ที่ครอบคลุมทั้งการเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อชีวิต การเรียนรู้เพื่ออยู่รอด การเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับผู้อื่น (๒) พื้นที่การเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นตั้งอยู่บนหลักการพื้นฐานสำคัญ ๒ ประการ คือ การจัดกิจกรรมและการให้บริการ ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ การใช้ศิลปะเปลี่ยนเมือง การใช้หนัง/ภาพยนตร์ต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลง การจัดกิจกรรมสร้างสรรค์เมือง/ชุมชนที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง อาทิ รวมพลคนเป็นหา Project ๑ ปี หนังสือ ๗ เรื่อง กิจกรรม message to the sky ไปจนถึงการมี website ชุมชน และการทำ community lab ไปจนถึงการจัดเทศกาลศิลปะระดับนานาชาติ หรือ “Buffalo Film Festival” เป็นต้น (๓) มีกระบวนการ/แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่หลากหลายทั้งการให้บริการชุมชนเชิงวิชาการ (การเป็นพื้นที่สำหรับศึกษาวิจัย) การศึกษาความเป็นพลเมือง (การสอดแทรกเรื่องสิทธิ ความเป็นพลเมืองไปในทุกกิจกรรม) การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม (อาทิ นวัตกรรมบริหารจัดการขยะของชุมชน เป็นต้น) การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน (เส้นทาง การเรียนรู้ชุมชนนางเลิ้ง) การพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา (การพัฒนา community database) การส่งเสริมวัฒนธรรมการเรียนรู้ (การเปิดพื้นที่ให้คนภายนอกเข้ามาในชุมชน) และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ (ทั้งในประเทศและต่างประเทศ) (๔) มีกระบวนการ/ขั้นตอนการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบทั้งการกำหนดวัตถุประสงค์ กลุ่มองค์กร การแสวงหาความร่วมมือ และการบริหารกิจกรรมที่ส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเป็นระบบ (๕) มีองค์ประกอบของพื้นที่การเรียนรู้ที่ค่อนข้างสมบูรณ์ทั้งแหล่งที่มาของความรู้-เนื้อหาความรู้ กระบวนการจัดการเรียนรู้ (ผ่านกิจกรรม งาน event) สถานที่-อุปกรณ์การเรียนรู้ของชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

อย่างไรก็ดี ชุมชนนางเลิ้ง ยังพบจุดที่สามารถพัฒนาเพิ่มเติมเพื่อให้พื้นที่-การจัดการเรียนรู้ของชุมชนเป็นไปอย่างยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ได้แก่ การเพิ่มเติมกิจกรรมให้คนภายนอกสามารถเข้ามาเรียนรู้และลงมือปฏิบัติจริง รวมถึงการเชื่อมโยงการเรียนรู้เข้ากับกิจกรรม-วิถีชีวิตประจำวันทั่วไปของคนในชุมชน การพัฒนาวิธีการ-กระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ทุกคนในชุมชนสามารถเป็นผู้ถ่ายทอด/ให้ความรู้ได้ การพัฒนาระบบวัดและประเมินผลการเรียนรู้ อย่างเป็นรูปธรรมและสามารถสะท้อนการเปลี่ยนแปลง/ผลกระทบที่เกิดขึ้นจริง นอกจากนี้ ชุมชนนางเลิ้งยังขาดการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างเป็นระบบทั้งในมิติบุคคล เศรษฐกิจ เทคโนโลยี และนโยบาย ตลอดจนยังขาดการเชื่อมโยงกับระบบการศึกษา/สถานศึกษาในการบูรณาการเนื้อหาวัฒนธรรมเข้าไปในวิชาต่าง ๆ การสร้างความรู้ใหม่ การลวดลัดที่เริ่มต้นจากสถานศึกษา ไปจนถึงการปรับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในโรงเรียน

ภาพที่ ๔ ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ ลำพูน

การให้บริการเชิงวิชาการ การศึกษาความเป็นพลเมือง การศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้โดยใช้สถานที่เป็นฐาน และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เป็นต้น

อย่างไรก็ดี กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จังหวัดลำพูน ยังต้องมีการพัฒนาและดำเนินการอื่น ๆ เพิ่มเติมในหลายประเด็น อาทิ การพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้-การเชื่อมโยงการเรียนรู้ระหว่างร้านกาแฟและพื้นที่ตอยสูงอย่างเป็นระบบ มีการบริหารงานอย่างชัดเจน มีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ทั้งกับคนทั่วไปและกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่ตอยสูง มีการให้ความรู้/องค์ความรู้สมัยใหม่/การเปลี่ยนแปลงของสังคมในปัจจุบันแก่ชาวบ้านบนตอย การเชื่อมโยงองค์ความรู้/ภูมิปัญญาของตนเองเข้ากับบริบท/ภาคส่วนอื่น อาทิ ภาคเอกชน ที่มีศักยภาพในการพัฒนาและต่อยอด การแสวงหาความร่วมมือกับภาคส่วนต่าง ๆ อย่างเป็นทางการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ในการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน การจัดการองค์ความรู้/ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเป็นระบบ ตลอดจนเชื่อมโยงกลุ่ม/ภูมิปัญญาของตนเองเข้ากับระบบการศึกษา เป็นต้น

กลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอ จังหวัดลำพูน (ดังภาพที่ ๔) เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาระดับรองลงมา เนื่องจากมีฐานทุนทางวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นอย่างชัดเจน (อาทิ ไร่หมุนเวียน การปลูกกาแฟ นวัตกรรมแนวกันไฟ เกษตรกรรม การเลี้ยงผึ้ง การทอผ้า) ประกอบกับมีหน่วยงานที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวอย่างเข้มแข็งทั้งศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร ยูเนสโก พรรคประชาชน ภาคเอกชน เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบจุดแข็งอื่น ๆ ได้แก่ (๑) การมีพื้นที่ร้านกาแฟ Pa'Ka Coffee ที่สามารถยกระดับให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ลานกิจกรรมในวัดบนตอยช้าง และโรงเรียนตอยช้างฯ ที่สามารถเป็นจุดเชื่อมโยงการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นระหว่างพื้นที่ราบ (ร้านกาแฟ) และตอยช้าง (๒) กิจกรรมการเรียนรู้/การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชนในปัจจุบัน มีการวางจุดมุ่งหมายให้เกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้เพื่อชีวิต และการเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับผู้อื่น (๓) มีฐาน/องค์ความรู้ของชุมชนที่สามารถพัฒนาไปสู่

กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน-มอแกน จังหวัดพังงา (ดังภาพที่ ๕) เป็นกลุ่มที่อยู่ระหว่างการพัฒนาพื้นที่/แหล่ง/ศูนย์การเรียนรู้ และต้องการการสนับสนุนจากหน่วยงาน/ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการดึงศักยภาพที่มีอยู่ออกมาให้

ภาพที่ ๕ ต้นแบบพื้นที่การเรียนรู้กลุ่มชาติพันธุ์มอแกน พังงา

สามารถสร้างผลกระทบอย่างยั่งยืนและต่อเนื่อง โดยปัจจุบันกลุ่มชาติพันธุ์ฯ ใช้พื้นที่ศูนย์ปฏิบัติการโครงการดำเนินงานตำบลยั่งยืนฯ เป็น HUB กลาง/พื้นที่กลางที่เชื่อมโยงฐานการเรียนรู้ภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ฯ ได้แก่ การเรียนรู้เกี่ยวกับประมงพื้นบ้าน การเลี้ยงหอยกัน การจักสานจากต้นเตย การร้องเพลง ร้องแงง การทำอาหารพื้นบ้าน การปลูกผักผสมผสาน การร้องเพลงบอก การเลี้ยงปศุสัตว์ การทำขนมจาก เป็นต้น ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ถึงจุดแข็งที่สามารถยกระดับ/ขยายผลการพัฒนา พบว่า ศูนย์การเรียนรู้/พื้นที่การเรียนรู้ดังกล่าวมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งมุ่งส่งเสริมให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง การเรียนรู้เพื่อชีวิต และการเรียนรู้เพื่อที่จะอยู่ร่วมกันและอยู่ร่วมกับผู้อื่น ผ่านกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม การเรียนรู้โดยใช้สถานที่ที่เป็นฐาน และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ ตลอดจนมีองค์ประกอบของพื้นที่การเรียนรู้ค่อนข้างครบทั้งแหล่งที่มา-เนื้อความรู้ วิธีการ/กระบวนการจัดการ

เรียนรู้ สถานที่-อุปกรณ์การเรียนรู้ แต่ทั้งนี้ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติมจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) เพื่อให้พื้นที่/ศูนย์การเรียนรู้มีการบริหารจัดการและสามารถให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

สำหรับจุดที่ควรพัฒนาเพิ่มเติม ได้แก่ (๑) การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย/ผู้รับบริการที่ชัดเจน เนื่องจากการกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนจะส่งผลต่อเนื่องไปถึงความยั่งยืนทั้งทิศทางการพัฒนา การแสวงหาความร่วมมือจากเครือข่าย/ผู้ร่วมอุดมการณ์ ไปจนถึงการสร้างรายได้ให้เกิดขึ้นจริง เป็นต้น (๒) การพัฒนากระบวนการ/แนวทางการจัดการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับโลกภายนอก การสื่อสารความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ และการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ให้สามารถให้บริการเชิงวิชาการแก่สังคม (๓) การพัฒนาโครงสร้าง/การบริหารจัดการอย่างเป็นระบบทั้งการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ การประเมินผลจากการจัดกิจกรรม เป็นต้น (๔) การทำงานร่วมกับสถานศึกษาในการเชื่อมโยงและสืบต่อองค์ความรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์อย่างเป็นระบบ

กลุ่มชาติพันธุ์ อูรักลาโว้ย ชุมชนสะปำ-ชุมชนแหลมตึกแก-ชุมชนเกาะลิเฮอร์-ชุมชนราไวย์ จังหวัดภูเก็ต เป็นกลุ่มที่มีศักยภาพในการพัฒนาไปสู่พื้นที่การเรียนรู้ที่น้อยที่สุด เนื่องจากมีความเปราะบางและต้องการ การสนับสนุนจากทุกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในทุกมิติ อย่างไรก็ตาม กลุ่มดังกล่าวยังมีองค์ความรู้/ภูมิปัญญาที่ควร อนุรักษ์ไว้ อาทิ ประมง ทำอวน/แหจับปลา การทำเครื่องแกง เป็นต้น ซึ่งในระยะแรกของการพัฒนา อาจเริ่มต้น จากการหาแกนนำในการพัฒนา/พื้นที่พื้นที่ของตนเอง การส่งแกนนำเข้าร่วมอบรมเพื่อให้สามารถจัดการ องค์ความรู้ของกลุ่มตนเองอย่างเป็นระบบ การรวมกลุ่มแกนนำและวางโครงสร้างในการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ การจัดการองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาให้สามารถเกิดการส่งต่อและเรียนรู้ การแสวงหาความร่วมมือ จากหน่วยงานต่าง ๆ ในการพัฒนาพื้นที่การเรียนรู้ (ลานกิจกรรมชุมชน) และพื้นที่ของชุมชนให้น่าอยู่ สามารถสร้าง ความประทับใจให้แก่คนภายนอกเข้ามาเรียนรู้ เป็นต้น ทั้งนี้ ในประเด็นอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องอาจเป็นการดำเนินการ ในระยะถัดไปหลังจากการวางโครงสร้าง บุคคล จุดมุ่งหมาย และความร่วมมือ เรียบร้อยแล้ว

๒. การจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์

การจัดทำข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นการพิจารณา ข้อเสนอให้ครอบคลุมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การหาหรือผู้เชี่ยวชาญ/ที่ปรึกษาโครงการ ประกอบกับข้อมูล จากการลงพื้นที่ภาคสนาม สรุปข้อเสนอในการพัฒนาระบบนิเวศการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ดังนี้

(๑) การปฏิรูปกลไกนโยบายสู่การปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ (Policy to Implementation)

(๑.๑) การกำหนดหน่วยงานเจ้าภาพและบูรณาการงบประมาณ โดยกำหนดให้กรมส่งเสริมการเรียนรู้ (สกร.) เป็นแกนกลางในการเชื่อมโยงงบประมาณและทรัพยากรร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อลดความซ้ำซ้อน และสร้างความเป็นเอกภาพในการสนับสนุนกลุ่มชาติพันธุ์

(๑.๒) การบริหารจัดการเชิงพื้นที่แบบยืดหยุ่น (Area-based Management) โดยดำเนินการยกเลิก นโยบายแบบรวมศูนย์สู่การบริหารที่ปรับตามบริบทเฉพาะของแต่ละกลุ่มวัฒนธรรม (Tailor-made Policy) ซึ่งแบ่งตามลักษณะทางสังคม เช่น กลุ่มพื้นที่สูง กลุ่มในเขตเมือง เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและปัญหา ที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค

(๑.๓) การคุ้มครองสิทธิและสถานะบุคคล โดยดำเนินการเชิงรุกในการแก้ปัญหาสถานะบุคคล เนื่องจากสิทธิขั้นพื้นฐานเป็นต้นทางสำคัญที่ช่วยให้เด็กและเยาวชนชาติพันธุ์สามารถเข้าถึงโอกาสทางการศึกษา ทุนการศึกษา และการรับรองวิชาชีพในระดับที่สูงขึ้นได้

(๒) การยกระดับหลักสูตรและนิเวศการเรียนรู้สู่สากล (Global-Local Integration)

(๒.๑) หลักสูตรนิเวศการเรียนรู้พหุวัฒนธรรมเชิงรุก โดยการพัฒนาหลักสูตรที่บูรณาการระหว่าง ภาษาแม่และภูมิปัญญาดั้งเดิมเข้ากับทักษะศตวรรษที่ ๒๑ และทักษะการเป็นผู้ประกอบการ (เช่น การยกระดับ ผลผลิตกาแฟเข้าสู่มาตรฐานสากล) เพื่อให้คนรุ่นใหม่สามารถนำอัตลักษณ์ตนเองไปต่อยอดในตลาดแรงงานโลกได้จริง

(๒.๒) การสร้างศูนย์การเรียนรู้ที่มีชีวิต (Learning Hubs) ด้วยการสนับสนุนและพัฒนาชุมชนต้นแบบ ให้เป็น “พื้นที่กลางทางพหุวัฒนธรรม” ที่เปลี่ยนจากสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ ระหว่างคนในและคนนอก ตลอดจนเป็นพื้นที่ที่มุ่งเน้นการถ่ายทอดนวัตกรรมการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ วิถีพหุวัฒนธรรม

(๒.๓) ระบบธนาคารหน่วยกิตและวิทยฐานะท้องถิ่น ด้วยการสร้างกลไกที่เอื้อให้สถานศึกษาสามารถรับรองความรู้และประสบการณ์จากปราชญ์ชาวบ้านหรือการเรียนรู้ในวิถีชุมชน ให้สามารถเทียบโอนเป็นวุฒิการศึกษาตามระดับได้

(๓) การสร้างฐานข้อมูลและระบบนิเวศความรู้ดิจิทัล (Digital Knowledge Assets)

(๓.๑) ฐานข้อมูลทุนทางวัฒนธรรมแบบองค์รวม (Big Data) โดยดำเนินการจัดทำระบบข้อมูลเชิงลึกที่ครอบคลุมมิติประวัติศาสตร์ ฝั่งเครือญาติ และคุณภาพชีวิต

(๓.๒) การส่งเสริมการวิจัยเชิงลึกและต่อเนื่อง โดยมีการสนับสนุนงบประมาณวิจัยเพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและพฤติกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์รุ่นใหม่ เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงนโยบายให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของโลก

(๔) การสื่อสารเชิงกลยุทธ์เพื่อสร้างคุณค่าและลดอคติทางสังคม (Strategic Communication)

(๔.๑) การสื่อสารภาพลักษณ์เชิงบวก (Re-branding Ethnicity) โดยมีการสื่อสารเรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ผ่านสื่อสมัยใหม่ในฐานะ “ผู้สร้างสรรค์นวัตกรรมท้องถิ่น” เพื่อลบภาพจำที่ผูกติดกับความยากลำบากหรือปัญหาสิ่งเสพติดในอดีต

(๔.๒) เวทีสาธารณะและการมีส่วนร่วมสองทาง โดยดำเนินการจัดกิจกรรมที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในและคนนอกชุมชน เช่น เทศกาลเรียนรู้วิถีธรรมชาติ หรือเวทีแลกเปลี่ยนภูมิปัญญา เพื่อสร้างความเข้าใจที่ถูกต้อง ลดความแปลกแยก และส่งเสริมความเสมอภาคในฐานะพลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ

คณะผู้จัดทำ

ที่ปรึกษา

รศ.ดร. ประวิต เอราวรรณ์	เลขาธิการสภาการศึกษา
ดร.นิติ นาชิต	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
นายธฤติ ประสานสอน	รองเลขาธิการสภาการศึกษา
นางโชติกา วรรณบุรี	ผู้อำนวยการสำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้

ผู้เชี่ยวชาญ (ที่ปรึกษาโครงการและการวิจัย)

นายอภิรักษ์ ธรรมเสนา	ผู้จัดการฝ่ายสื่อสารสังคมและขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)
รศ.ดร.นฤมล อรุโณทัย	อาจารย์ประจำสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นางฉัตรดา ขมะวรรณ มุกดาวิจิตร	ผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ และผู้อำนวยการฝ่ายพัฒนาองค์ความรู้ พิพิธภัณฑสถานสยาม (Museum Siam)

หน่วยงาน/ผู้เชี่ยวชาญ (ที่ให้ข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนา (ร่าง) รายงานการศึกษาฯ)

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กองส่งเสริมและพัฒนาการจัดการศึกษาท้องถิ่น
กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กองมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม
UNICEF ประเทศไทย
สำนักจัดการที่ดินของรัฐ กรมที่ดิน
สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
กรมการปกครอง สำนักบริหารการทะเบียน ส่วนสัญชาติและการทะเบียนและบัตรประจำตัวบุคคลผู้ไม่มีสัญชาติไทย
กรมป่าไม้ ส่วนจัดการสิทธิการใช้ที่ดินป่าไม้
มูลนิธิศุภนิมิตแห่งประเทศไทย (World Vision Foundation of Thailand)
สำนักงานยูเนสโกส่วนภูมิภาค ณ กรุงเทพฯ และสำนักงานเพื่อประสานงานสหประชาชาติในเอเชียและแปซิฟิก (ยูเนสโก กรุงเทพฯ)
ดร.ชยันต์ วรรณระภูติ และผศ.ดร.มาลี สิทธิเกรียงไกร

วิเคราะห์ เรียบเรียง และจัดทำรายงาน

นางสาวกรกมล จิ่งสำราญ	นักวิชาการศึกษาชำนาญการพิเศษ ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนานโยบายด้านการมีส่วนร่วม และการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
นางสาวสิริกานต์ แก้วคงทอง	นักวิชาการศึกษาชำนาญการ
นางสาวภควดี เกิดบัณฑิต	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

ผู้ร่วมลงพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูล

นางสาวกรกมล จิ่งสำราญ	นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนานโยบายด้านการมีส่วนร่วม และการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
นางสาวทัศนวัลย์ เนียมบุบผา	นักวิชาการศึกษาคำนาฏการพิเศษ
นางสาวอุบล ตริรัตน์วิชา	นักวิชาการศึกษาคำนาฏการ
นางสาววรัญภรณ์ คุณเวช	นักวิชาการศึกษาคำนาฏการ
นางสาวสิริกานต์ แก้วคงทอง	นักวิชาการศึกษาคำนาฏการ
นางสาวภควดี เกิดบัณฑิต	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ
นางสาวเฉลิมพร ปัญญาสุธารส	นักวิชาการศึกษาปฏิบัติการ

ผู้รับผิดชอบโครงการ

กลุ่มพัฒนานโยบายด้านการมีส่วนร่วมและการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา
สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ
โทรศัพท์ ๐-๒๖๖๘-๗๑๒๓ ต่อ ๒๕๒๐, ๒๕๒๑
เว็บไซต์ <http://www.onec.go.th>

สำนักมาตรฐานการศึกษาและพัฒนาระียนรู้
สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา

Ethnicity

สงพิมพ์ สกศ.
7/2569

